

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН  
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ  
Завідувач випускової кафедри

\_\_\_\_\_ О. П. Степанов  
«\_\_\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2021р.

# КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

## (ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА  
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»  
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ  
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Проблеми подолання нерівномірності сучасного розвитку країн і регіонів світу»

Виконавець: Петрів Дмитро Іванович, група МЕВ-401

\_\_\_\_\_  
(підпис виконавця)

Керівник: професор кафедри міжнародних  
економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ  
Татаренко Наталія Олексіївна

\_\_\_\_\_  
(підпис керівника)

Нормоконтролер: Герман Юрійович Панікар

\_\_\_\_\_  
(підпис нормоконтролера)

Київ – 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
Факультет міжнародних відносин  
Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу  
спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»  
освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

Затверджую  
Завідувач кафедри  
\_\_\_\_\_ Степанов О.П.  
«\_\_» \_\_\_\_\_ 2021 р.

**ЗАВДАННЯ**  
**на виконання кваліфікаційної роботи**  
**Петрів Дмитра Івановича**

1. Тема роботи «Проблеми подолання нерівномірності сучасного розвитку країн і регіонів світу» затверджена наказом ректора «05» квітня 2021 р. №557/ст.
2. Термін виконання роботи: з 03 травня 2021 року по 20 червня 2021 року.
3. Вихідні дані до роботи: наукові, аналітичні та статистичні документи українських та міжнародних організацій у т.ч.: Міністерство культури та інформаційної політики України, Державна служба статистики України, WTTC, UNWTO, ООН, Eurostat, COT, PwC, S&P, OECD, UNRIC.
4. Зміст пояснювальної записки: проблема нерівномірності сучасного розвитку світу, пошук шляхів вирішення проблеми, трудова міграція, як можливість вирішення даної проблеми через призму МЕВ.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 3 таблиці, 5 рисунків, 8 додатків.
6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в MicrosoftOfficePowerPoint, складає 18 слайдів

## 6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін Виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	29.03.2021	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	29.04.2021	Виконано
3.	Охарактеризувати види міжнародної економічної діяльності в сфері нерівномірності сучасного розвитку країн і регіонів світу: теоретико-методологічний аспект	03.05.2021 – 10.05.2021	Виконано
4.	Дослідити динаміку розвитку нерівномірності країн і регіонів світу : сучасний світовий досвід	11.05.2021 – 17.05.2021	Виконано
5.	Визначити системні проблеми та перспективи розвитку нерівномірності країн і регіонів світу	18.05.2021 – 24.05.2021	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	25.05.2021 – 27.05.2021	Виконано
7.	Оформити кваліфікаційну роботу та пройти перевірку на плагіат	28.05.2021	Виконано
8.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	07.06.2021	Виконано
9.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	04.06.2021	Виконано
10.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	07.06.2021	Виконано

8. Дата видачі завдання: « 20 » квітня 2021р.

Керівник кваліфікаційної роботи

\_\_\_\_\_ Татаренко Н.О

Завдання прийняв до виконання

\_\_\_\_\_ Петрів Д.І

## РЕФЕРАТ

**Пояснювальна записка** до кваліфікаційної роботи «Проблеми подолання нерівномірності сучасного розвитку країн і регіонів світу»: 106 сторінок, 4 таблиці, 5 рисунків, 50 літературних джерел, 9 додатків.

**Перелік ключових слів (словосполучень):** МЕВ, нерівномірність, економічний розвиток, глобалізація

**Об'єкт дослідження:** проблеми, процеси формування та подолання нерівномірності сучасного розвитку країн і регіонів світу.

**Предмет дослідження:** теоретико-методологічні та практичні аспекти через призму проблем подолання нерівномірності сучасного розвитку країн і регіонів світу

**Мета кваліфікаційної роботи** є дослідження проблеми подолання нерівномірності сучасного розвитку країн і регіонів світу та визначення шляхів їх подолання

**Методи дослідження:** теоретичні методи: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, історичного та логічного, каузальний; емпіричні методи: статистичний, графічний; метод експертних оцінок; класифікації; синергетичний підхід тощо.

**Отримані результати та їх новизна:** полягає у пошуку проблем подолання нерівномірності сучасного розвитку країн і регіонів світу. Також дане дослідження мало на меті класифікувати витoki проблеми нерівномірності розвитку країн, регіонів та шляхів її вирішення змогу допомогти знайти вирішення даних проблем.

**Значущість виконаної роботи та висновки:** адаптація досвіду вирівнювання сучасного розвитку в країнах і регіонах світу до умов розвитку України через визначення основних проблем та способи їх подолання.

**Рекомендації щодо використання результатів:** матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати під час розробки заходів, спрямованих на вирішення проблем подолання нерівномірності сучасного розвитку країн і регіонів світу, зокрема в Україні.

## Зміст

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. Концептуальні підходи до аналізу економічної нерівності розвитку країн і регіонів світу.....	8
1.1. Причини нерівності у доходах в країнах та регіонах світу.....	8
1.2. Тенденції економічної нерівності в країнах та регіонах.....	23
1.3. Соціально-економічна нерівномірність розвитку країн та регіонів світу та її наслідки.....	28
Висновки до розділу 1 .....	36
РОЗДІЛ 2. Нерівність економічних можливостей розвитку країн та регіонів світу.....	39
2.1. Шляхи вирішення проблеми нерівномірності можливостей в регіонах та країнах світу.....	39
2.2. Проблеми перерозподілу світових ресурсів і забезпечення рівного доступу до них .....	55
2.3. Перерозподіл доходів в національних економіках як фактор створення бази національних інвестицій .....	59
Висновки до розділу 2.....	65
РОЗДІЛ 3. Міжнародна міграція робочої сили та економічне вирівнювання.....	66
3.1. Бідність та міжнародна міграція населення.....	66
3.2. Міжнародна міграція робочої сили як фактор подолання глобальної економічної нерівності.....	79
3.3. Напрямки подолання проблеми нерівномірності економічного розвитку країн і регіонів .....	87
Висновки до розділу 3 .....	94
ВИСНОВКИ.....	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96
Додатки.....	102

## Вступ

**Актуальність теми.** Результати економічних досліджень переконливо свідчать, що протягом останніх десятиліть соціальна нерівність в світі стрімко зростає.

Швидке зростання в деяких великих економіках, що розвиваються, призвело до часткового зближення рівня життя, який існує пліч-о-пліч із крайньою бідністю та збереженням нерівності.

Нерівність підриває перспективи інклюзивного зростання, рівного доступу до соціального захисту та більш широкого сталого розвитку, негативно впливаючи на сукупний попит, інвестиції в охорону здоров'я та освіту, соціально-політичну та економічну стабільність. У найближчі десятиліття різноманітна динаміка чисельності населення може ще більше посилити нерівність як у країнах, що розвиваються, так і в розвинених країнах, а також на глобальному рівні.

Посилення урбанізації та швидке зростання населення, а також старіння населення, відображає зростаюче процвітання в багатьох країнах, зробить основний наголос на національній та місцевій інфраструктурі та державних фінансах, а також системах догляду, охорони здоров'я та освіти. Для подолання цих викликів та позиції для глобального сталого розвитку після 2015 року посилений порядок денний глобального розвитку повинен сприяти перетворенню способу виробництва товарів та послуг, способу створення робочих місць, глобальних моделей споживання, управління природними ресурсами ресурсів, а також у механізмах управління.

Викорінення бідності, а також захист та управління природно-ресурсною базою економічного та соціального розвитку є головними цілями та основними вимогами сталого розвитку. У цьому контексті захист клімату та навколишнього середовища повинен бути як загальнодоступна мета.

Глобальна трансформація сталого розвитку передбачає, серед іншого, суттєві корекції цін, тверда прихильність до збереження природних надбань, зменшення

нерівності, запровадження екологічного обліку, зміцнення державних сфер життя, перенаправлення фінансового сектору на реальна економіка та розподіл прибутку та зайнятості. Очікується, що трансформація за цим напрямком збільшить добробут людей, особливо найбідніших.

**Метою кваліфікаційної роботи** є дослідження проблеми подолання нерівномірності сучасного розвитку країн і регіонів світу.

Вагомий внесок у дослідженні даного питання, що допомогло зрозуміти краще проблеми подолання нерівномірності сучасного розвитку країн і регіонів світу внесли такі **дослідники**, як К. Морган, Д. Беккатіні, М. Портер, Н. Сірф, Н. Ларіна, А. Гранберг, П. Кук, А. Амін, А. Венейблз, З. Боді, Р.Метрон, У. Шарп, Дж. Сорос. Серед вітчизняних дослідників, варто згадати таких, як: Бабаєв В.М., Ярошенко І.В., І. Школа, С. Залупка, Б. Данилишин, Ю. Макогон, В. Поповкін, С. Дорогунуцов, Б. Бойко, В. Шелудько.

Відповідно до заданої мети у кваліфікаційній роботі вирішуються **наступні завдання:**

- визначити причини нерівності у доходах в країнах та регіонах світу;
- дослідити тенденції економічної нерівності в країнах та регіонах;
- обґрунтувати соціально-економічну нерівномірність розвитку країн та регіонів світу та її наслідки
- визначити шляхи вирішення проблеми нерівномірності можливостей в регіонах та країнах світу
- дослідити проблеми перерозподілу світових ресурсів і забезпечення рівного доступу до них
- обґрунтувати перерозподіл доходів в національних економіках як фактор створення бази національних інвестицій
- визначити напрямки подолання проблеми нерівномірності економічного розвитку країн і регіонів
- обґрунтувати бідність та міжнародну міграцію населення

- розглянути міжнародну міграцію робочої сили як фактор подолання глобальної економічної нерівності.

**Об'єктом дослідження** є проблеми, процеси формування та подолання нерівномірності сучасного розвитку країн і регіонів світу

**Предметом дослідження** є теоретико-методологічні та практичні аспекти через призму проблем подолання нерівномірності сучасного розвитку країн і регіонів світу

**Методологія дослідження.** Методологічну основу кваліфікаційної роботи становлять як загальнонаукові так і специфічні методи наукових досліджень. В основі кваліфікаційної роботи – використання принципу єдності теорії та практики, дослідження причинно-наслідкових зв'язків, застосування методу наукової абстракції та конкретизації явищ і процесів, методів історичного та логічного, індукції та дедукції, що дозволяє системно висвітлити проблеми подолання нерівномірності сучасного розвитку країн і регіонів світу.

У першому розділі розглянуто питання концептуальних підходів до аналізу економічної нерівності розвитку країн і регіонів світу. Також було проаналізовано причини нерівності у доходах в країнах та регіонах світу, тенденції економічної нерівності в країнах та регіонах та соціально-економічну нерівномірність розвитку країн та регіонів світу та її наслідки.

У другому розділі, в процесі дослідження динаміки розвитку на світовому ринку використовуються методи індукції та дедукції, класифікацій, графічний метод, метод історичного та логічного, аналізу та синтезу, метод статистичного аналізу та метод узагальнень, синергетичний підхід.

У третьому розділі, в процесі висвітлення міграційних проблем та визначення перспектив розвитку на світовому ринку робочої сили та економічного вирівнювання через призму трудової міграції. Також були розглянуто питання бідності та міжнародної міграції населення, міжнародної міграції робочої сили як фактор подолання глобальної економічної нерівності.



**Теоретичну основу кваліфікаційної роботи** становлять теоретичні та аналітичні дослідження українських та іноземних вчених за спеціальністю міжнародні економічні відносини; аналітичні доповіді, монографії та наукові статті, матеріали наукових доповідей конференцій та аналітичні матеріали офіційних державних та корпоративних сайтів за тематикою дослідження;

**Інформаційна база кваліфікаційної роботи.** При підготовці кваліфікаційної роботи були використані фахові економічні матеріали, а також законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності на світовому ринку туристичних та рекреаційних послуг, у т.ч. статистичні матеріали Державної служби статистики України, Законодавчі акти України та аналітичні звіти міжнародних організацій СОТ, РwС, S&P, OECD and UNRIC. Міністерство культури та інформаційної політики України, Державна служба статистики України.

**Структура та обсяг роботи.** Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 107 сторінок (з Додатками). У тому числі: обсяг основного тексту – 99 сторінок. Список бібліографічних посилань містить 50 найменувань (у тому числі 6 іноземних джерел). Кваліфікаційна робота містить ілюстративний матеріал: 3 таблиці та 5 рисунків (у т.ч. у додатках на 102-109 сторінках розміщено 3 таблиці та 5 рисунків).

## **РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ РОЗВИТКУ КРАЇН І РЕГІОНІВ СВІТУ**

### **1.1. Причини нерівності у доходах в країнах та регіонах світу**

Проблема нерівномірності економічного розвитку поглиблюється під впливом глобальних проблем сучасності, та сьогодні її також можна визначити як глобальну. Це обумовлене тим, що вирішення проблеми нерівномірності стосується не тільки найменш розвинених держав, а і країн-лідерів. Наслідки, які виникають від поглиблення проблеми нерівномірності, негативно впливають на світове господарство в цілому та перешкоджають процесу формування єдиного світового простору.

Нерівномірність – це не тільки економічна категорія, вона проникає і в інші сфери, особливо в політичну, де не тільки впливає на міжнародні політичні відносини, але і визначає заходи, які покликані регулювати політичну та економічну стабільність. З цієї точки зору кожна країна затверджує певну стратегію та заходи, спрямовані на регулювання нерівномірності: державне втручання за допомогою прямих податків і тендерів або більш рівномірний розподіл первинних ресурсів.

Нерівномірність є найбільш обговорюваною проблемою економічного розвитку в усьому світі. У сучасній науковій думці глобальна нерівність є основною причиною посилення уваги до процесів глобалізації.

Протягом останніх десятиліть було здійснено спробу визначити велику кількість теоретичних та емпіричних досліджень чи є нерівномірність корисною чи поганою для зростання.

Експерти попереджають, що негативний вплив на якість життя надають наслідки зміни клімату. При цьому основний тягар «кліматичної кризи» лягає на плечі вразливих груп населення. Глобальне потепління призводить до того, що найбільш бідні країни світу стають ще біднішими.

Якщо заходи, спрямовані на боротьбу з кліматичною кризою, виявляться дієвими, то вони обернуться скороченням числа робочих місць на багатьох напрямках, в тому числі в сфері видобутку нафти і газу і, наприклад, у вугільній промисловості. Разом з тим, «озеленення» світової економіки може призвести до зростання зайнятості в нових галузях.

Сьогодні вперше в історії більше людей живуть в містах, ніж у сільській місцевості, і очікується, що в найближчі роки тенденція стрімкої урбанізації збережеться. Незважаючи на те, що міста стимулюють економічне зростання, рівень нерівності там вище, ніж в сільських районах. Саме в містах часто багатії живуть пліч-о-пліч з бідняками. Масштаби нерівності широко варіюються від міста до міста, навіть в межах однієї країни.

З огляду на суттєві відмінності між країнами, наприклад, щедрість податкових систем та пільг або тенденції на ринку праці, характер рушіїв економічної нерівності, природно, буде відрізнятися в різних країнах. Тому ми також будемо спиратися на міжнародні порівняння, щоб скласти повну, сучасну та послідовну картину того, що відомо, а що ні про природу змін в економічній нерівності.

Питання економічної нерівності людей супроводжує суспільство протягом усієї його історії. Актуальне воно і сьогодні, бо з одного боку – невпинно зростає продуктивність праці та обсяги світового ВВП, а з іншого – пошук коштів для гідного життя, так само залишається головним викликом для більшості землян.

Нерівномірність економічного розвитку, віднесення до центру чи периферії світового господарства можна оцінити, зіставивши країни за такими основними показниками:

1. Головні макроекономічні показники національної економіки (ВВП, ВНД – загальні та на душу населення) на поточний момент і в динаміці.

2. Роль у світовій торгівлі, рівень залежності від міжнародної торгівлі, відкритість економіки, імпортна залежність країни.

3. Продуктивність праці.

4. Розвиток галузей (обсяг продукції та по-слуг у цілому й на душу населення).

5. Інвестиційна ситуація (інвестиційний «клімат» як сукупність економічних, правових, соціальних і політичних умов, які забезпечують активну інвестиційну діяльність як вітчизняних, так і закордонних інвесторів).

6. Рівень розвитку НТП (витрати на НДДКР, кількість зареєстрованих патентів, купівля-продаж ліцензій та ін).

7. Рівень життя населення.

8. Конкурентоспроможність національної економіки, тобто здатність виходити на зовнішні ринки із сучасною продукцією, підтримувати і нарощувати свої конкурентні переваги.

По мірі того як світ стає більш інтегрованим, глобальний розмах нерівності ставатиме все глобальнішим. На це є як мінімум дві причини: посилення руху факторів виробництва через кордони, а також збільшення впливу рівня добробуту і способу життя інших людей (іноземців) на позицію і очікування щодо рівня доходу індивідуума. Посилений рух капіталу, майна, технологій та ідей з однієї точки земної кулі в іншу передбачає зміцнення зв'язку з людьми, які не є співвітчизниками, а також велику залежність формування доходу індивідуума від інших держав.

Рух робочої сили, яке найбільш чітко демонструє цей взаємозв'язок, в даний час має менше значення, ніж рух капіталу, але постійно збільшується. Знання про те, як живуть інші люди і скільки грошей вони заробляють, дуже впливає на наше сприйняття власного доходу і місця в піраміді доходів. Таким чином, поступово вибудовується уявна спільнота громадян усього світу.

На тлі цього процесу набуває важливість порівняння фактичних доходів і добробуту різних членів даного уявного спільноти. Тому роль глобальної нерівності, навіть якщо воно не настільки істотно і значуще для середньостатистичного індивідуума, як нерівність в межах його власного співтовариства (національної

держави), буде зростати. Оскільки ми порівнюємо себе з людьми в інших частинах світу, то, безумовно, починаємо проявляти зацікавленість у розподілі глобального доходу. Глобальна нерівність вимагає нашої уваги.

В кваліфікаційній роботі поставлено за мету здійснити аналіз дослідження МВФ та ОЕСР. Міжнародного валютного фонду та Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) спробували проаналізувати причини виникнення відмінностей у розмірах статків та їхній вплив на економічну ситуацію. Зокрема, автори дослідження ОЕСР вивели таку закономірність: "якщо нерівність у доходах збільшується, рівень економічного зростання знижується". У висновку дослідження МВФ висловлюється схожа думка: "Якщо частка 20% найбагатших у сукупних доходах збільшується, у середньостроковій перспективі економічне зростання сповільнюється", тому варто здійснювати перерозподіл на користь бідніших.

Експерти ОЕСР оцінюють шкоду для економічного зростання за останні 25 років в цілих 8,5 відсотка ВВП. За розрахунками Німецького інституту економічних досліджень, виконаним на замовлення близького до профспілок Фонду імені Фрідріха Еберта, в Німеччині це виливалося в 40 мільярдів євро на рік. Тобто прихильники теорії перерозподілу доводять, що боротьба проти нерівності не тільки виправдана з етичної і політичної точки зору, але і має сенс для розвитку економіки.

З цього випливає, що політику зменшення нерівності в доходах слід проводити не лише для поліпшення соціальних результатів, а й для підтримки довгострокового зростання і подолання безробіття. Політика перерозподілу за допомогою податків та трансфертів є ключовим інструментом для забезпечення ширшого розподілу вигод від зростання, і результати свідчать про те, що не потрібно очікувати, що вони підірватимуть зростання. Але також важливо сприяти рівності можливостей у доступі та якості освіти. Це передбачає зосередження уваги на сім'ях з дітьми та молоддю - оскільки саме тоді приймаються рішення про накопичення людського капіталу - сприяння працевлаштуванню неблагополучних груп населення через активну політику ринку праці, підтримку догляду за дітьми та виплати на роботу.

Однією з особливостей дії закону нерівномірного економічного розвитку є те, що боротьба за зовнішні ринки збуту та джерела сировини діє як важливий фактор посилення нерівномірності розвитку окремих розвинутих країн, цілих регіонів і світового господарства, а також груп найрозвинутіших держав і слаборозвинутих країн. Тому світова торгівля теж є фактором, що впливає на нерівномірність економічного розвитку країн світу. Усі країни так чи інакше залежать від міжнародної торгівлі.

Так чи інакше, але щодо певних висновків жодних сумнівів серед економістів немає. Наприклад, сім'ї з низьким рівнем доходу менше грошей інвестують в освіту, а відтак - мають іще менше шансів на ринку праці, який потребує кваліфікованих працівників.

Немає сумніву і в тому, що нерівність в більшості країн дійсно зростає. МВФ називає це "одним з найбільших викликів нашого часу". За даними ОЕСР, у 35 державах, які є її членами, розрив між багатими та бідними є "найбільшим за останні 30 років".

Тенденції у всьому світі подібні. "Нерівність у доходах збільшилася за останні десятиліття практично у всіх регіонах світу", - зазначається у World Inequality Report 2018, над яким працював, зокрема, і французький економіст Тома Пікетті.

Отже, стрімкі досягнення в таких областях, як біологія і генетика, а також робототехніка і штучний інтелект, впливають на темпи розвитку країн.

У розвинених країнах зростання економічної нерівності регіонів сповільнюється і навіть припиняється з об'єктивних причин: всюди високий рівень людського капіталу та якості інститутів, розвинена інфраструктура. Можливо навіть деяке пом'якшення територіальних відмінностей завдяки тому, що з'являються нові центри зростання, підтримується і стимулюється розвиток слабших регіонів.

В Африці і Азії спостерігаються більш різноманітні тенденції, причому між країнами з ринковою економікою або країнами, що розвиваються, які не мають виходу до моря, і сільськими і міськими районами відзначається більше схожих рис,

ніж усередині регіонів. В цілому, понад дві третини населення світу в даний час стикається зі зростаючою нерівністю в доходах і добробуті, що істотно підриває перспективи сталого розвитку.

Розмаїття відмінностей між країнами та регіонами, які породжують нерівномірність у їхньому розвитку надзвичайно велике. З огляду на це слід зосередитись на найважливіших чинниках, пов'язаних з економічним зростанням і зайнятістю.

На рисунку 1 ми можемо побачити диспропорцію між багатими та бідними людьми через сукупність середнього доходу в країні або регіоні світу. Нерівність найвищого доходу вимірюється як частка загального доходу, що надходить до тих, хто отримує дохід у самій вершині розподілу. Зазвичай верхні 1%.

Історичні оцінки найвищої нерівності в доходах реконструюються з обліку податку на прибуток, і для багатьох країн ці оцінки дають нам уявлення про розвиток нерівності протягом понад 100 років. Це набагато довше, ніж дозволяють інші оцінки нерівності доходів (як у випадку з оцінками, які спираються на дані опитування доходів).

Той факт, що частки доходу вимірюються за допомогою податкових записів, означає, що ці оцінки вимірюють нерівність до перерозподілу за допомогою податків. Не можна спростувати і той факт, що нерівність у більшості країн дійсно зростає. МВФ називає це "одним із найбільших викликів нашого часу". За даними ОЕСР, у 35 державах, які є її членами, розрив між багатими та бідними є "найбільшим за останні 30 років".

Хоча в Китаї та Індії прірва між багатими та бідними є величезною, розрив за рівнем доходів цих країн у порівнянні зі США чи Європою все ж знизився. Це стосується людей із низьким і середнім рівнем заробітку в Європі та США. В глобальному сенсі вони, може, й багаті, але їхні доходи ледве зросли або взагалі не змінилися.

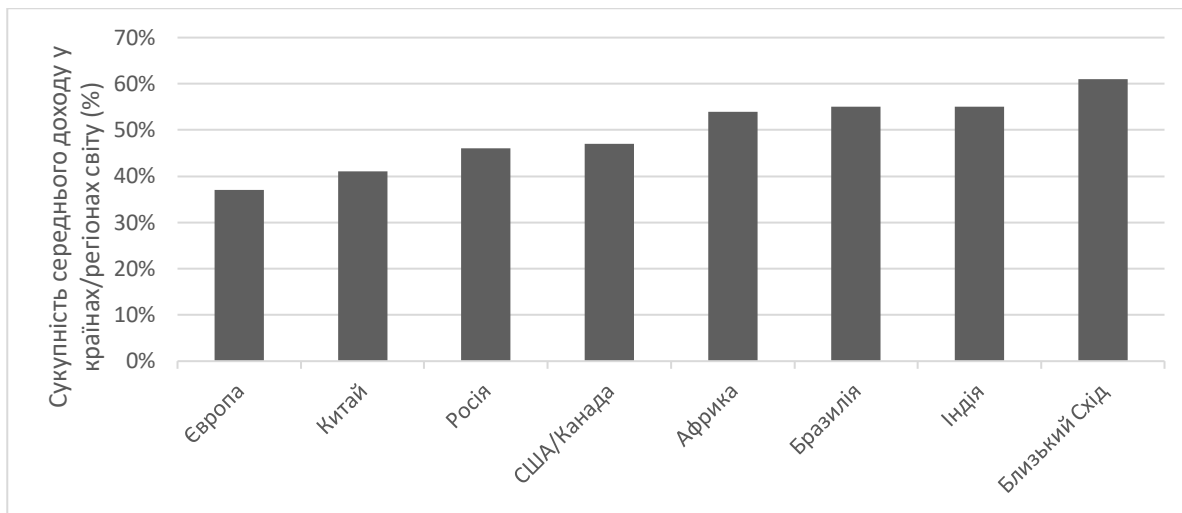


Рис. 1 Сукупність середнього доходу у країнах та регіонах світу

Примітка: Побудовано автором за даними організації OECD. Organisation for Economic Co-operation and Development.

Частка доходу багатих за багато десятиліть зменшилася, і, як і в англomовних країнах, вона досягла низького рівня в 1970-х. Однак, на відміну від англomовних країн, частка найвищих доходів не повернулася до раніше високих рівнів; вони натомість залишилися рівними або збільшилися лише скромно. Еволюція нерівності найвищих доходів тут відбувалась у формі U-форми. Нерівність доходів у Європі та Японії сьогодні набагато нижча, ніж на початку 20 століття.

Хоча країни з низьким рівнем доходу ростуть швидше, ніж країни з високим рівнем доходу, абсолютний розрив між середнім рівнем доходів на душу населення країн з високим та низьким рівнем доходів зріс з приблизно 27 600 доларів США в 1990 році до понад 42 800 доларів США в 2011 році [47]. Різниця між відносною та абсолютною нерівністю представляє не лише академічний інтерес: уявлення про те, що нерівність зростає у всьому світі, часто стосуються абсолютних відмінностей. Люди сприймають і відчувають абсолютну нерівність у своєму повсякденному житті з точки зору умов життя та добробуту.



Хоча нерівність між середніми національними доходами велика, значні розбіжності виявляються також серед людей внизу та у верхній частині розподілу доходів між країнами та всередині них.

Після тривалого періоду зростання міжнародної нерівності відносний розрив середніх національних доходів зменшується. Сильне економічне зростання в Азії було головним рушієм цього спаду. Незважаючи на цю позитивну тенденцію, абсолютні диспропорції між країнами все ще дуже великі. Середній дохід людей, які проживають в Європейському Союзі, в 11 разів вищий, ніж у людей в Африці на південь від Сахари; доходи людей у Північній Америці в 16 разів вищі, ніж у африканців на південь від Сахари.

Тим часом у доповіді World Inequality Report-2018 вказується на подібність тенденції у всьому світі. Зокрема, автори цього дослідження зауважують, що "нерівність у доходах збільшилася за останні десятиліття практично у всіх регіонах світу. Вона залишається без змін лише там, де різниця у доходах і без того "надзвичайно велика", – на Близькому Сході, в Африці на південь від Сахари та Бразилії".

Коефіцієнт Джині вимірює ступінь нерівності розподілу доходів (витрат на споживання) окремих осіб або домогосподарств в економіці (коливається від 0 (повна рівність) до 1 (абсолютна нерівність)).

Висновки Світового банку базуються на коефіцієнті нерівномірності доходів Джині. На основі найсвіжіших наявних даних видно, що середній коефіцієнт Джині, зважений населенням кожної країни, збільшився на початку 1990-х, але залишався відносно стабільним між 1995 і 2020 роками. Зважаючи на чисельність населення, коефіцієнт Джині пояснює той факт, що тенденції нерівності в таких країнах, як Китай або Індія, впливають на більшу кількість людей, ніж тенденції в менших країнах. Це значною мірою визначається тенденціями в цих та інших великих країнах. Незважене середнє значення індексу Джині, яке надає кожній країні однакову вагу, помітно зменшилось у період між 1995 та 2020 роками.

Частки найвищих доходів також найшвидше зросли в країнах розвинених регіонів. За наявними даними, вони залишаються стабільними як у Бразилії, так і в середньому в країнах Північної Африки, Західної Азії та Африки на південь від Сахари, хоча і на дуже високому рівні. В усьому світі один із перших відсотків заробив 20 відсотків усіх доходів у 2016 році. Частка першого відсотка перевищила 20 відсотків у вісімнадцяти країнах із даними, включаючи Бразилію, Чилі, Індію, Російську Федерацію та США Штатів.

Підсумовуючи, і коефіцієнт Джині, і частки найвищих доходів показують, що світ продовжує страждати від дуже високого рівня нерівності. Однак тенденції нерівності доходів можуть відрізнятися залежно від показника та даних, що використовуються для моніторингу прогресу. Ефективні дії вимагають розуміння цих відмінностей. А саме, зростаюча концентрація доходу на самій вершині розподілу повинна викликати занепокоєння, навіть коли деякі показники не можуть показати зростаючу нерівність.

Між 1990 та 2019 рр. нерівність доходів, виміряна коефіцієнтом Джині, зросла в 49-ти із 119 країн, для яких є дані, і зменшилась у 58-ми з них. Нерівність зросла зокрема в найбільш густонаселених країнах світу - Китаї та Індії. Загалом у країнах, де зросла нерівність, проживає понад дві третини світового населення.

Загалом, у країнах та регіонах, які користувались порівняно низьким рівнем нерівності у 1990 р., спостерігався ріст коефіцієнта Джині, а в багатьох країнах, які все ще страждають від високої нерівності, спостерігався спад індекса Джині. Наприклад, скандинавські країни, Німеччина та багато східноєвропейських країн зазнали зростання нерівності в доходах.

Деякі великі країни із середнім рівнем доходу також бачили збільшення Джині з 1990 р. Найбільш помітним серед них є Китай, де коефіцієнт Джині збільшився в міських районах (приблизно з 23 у 1990 р. до 37 у 2017 р.), а також у сільській місцевості (з 30 до 40) .

Незважаючи на те, що Латинська Америка залишається регіоном з найвищим рівнем нерівності доходів, разом з Африкою коефіцієнт знизився у 17 із 19 країн Латинської Америки, маючи достатньо доступних даних. Серед них Бразилія, яка традиційно переживає надзвичайно високий рівень нерівності.

Згідно з наявною інформацією, різниця в доходах зменшилась і в деяких африканських країнах, включаючи дуже не рівні країни. Вони продовжували збільшуватися в Південній Африці протягом періоду після апартеїду, принаймні до середини 2000-х років, незважаючи на стійке економічне зростання та розширення соціального захисту, особливо програм соціальної допомоги.

У 2017 році в Південній Африці був найвищий у світі коефіцієнт Джині - 63. Постійно високий рівень безробіття, сильна поляризація робочої сили та великі розриви в зарплатах є основними причинами дуже високої нерівності доходів у країні. Замість постійного руху в одному напрямку, нерівність у всіх регіонах переживала періоди розширення та спаду, що вимірюється коефіцієнтом Джині.

У більшості островних країн Латинської Америки та Карибських островів нерівність доходів зросла протягом 1990-х років – це було десятиліття сильної економічної нестабільності та збільшення диспропорцій у заробітній платі - але зменшилася з 2000 року, у Бразилії (з 2017 року) та в Мексиці (з 2015 року). Нерівність зросла в Китаї в 1990-х і на початку 2000-х років, але з 2008 року вона знизилася, оскільки політика боротьби з бідністю та нерівністю набула чинності, а регіональна нерівність вщухла.

У середньому коефіцієнт Джині також вирівнювався в розвинених країнах з 2008 року, після зростання в попередні десятиліття. Ці скорочення були незначними - менше одного пункту у більшості країн, які отримали від них вигоду. Коефіцієнт Джині не дає інформації про те, чи викликане збільшення чи зменшення нерівності змінами внизу, в середині або вгорі розподілу доходу.

Додаткові показники показують, що дохід все більше концентрується на вершині сходів доходів, в тому числі в деяких країнах, де спостерігається зниження

коефіцієнта Джині. Частка доходу, заробленого найбагатшим відсотком населення, зросла в 59 із 100 країн або районів з 1990 по 2019 рік .

Нерівність у доходах у світі поглиблюється, її наслідки відчують на собі 70 відсотків всього населення, йдеться в новій доповіді ООН про соціальне становище в світі. Також, за ствердженням ООН нерівність не є неминучим явищем.

За останні 25 років розрив у доходах населення збільшився в більшості багатих країн і в деяких країнах із середнім рівнем доходу, особливо в Китаї. Нерівність спостерігається і всередині товариств і сімей. До 30 відсотків нерівності в доходах пояснюється нерівністю всередині домогосподарств.

У 1992 році Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй опублікувала діаграму, яка відображатиме глобальне розподіл доходів по квінтілі. Отримана діаграма в вигляді «келиха шампанського» стала символом розриву між багатими і бідними. Майже 30 років по тому обсяг доходів, що припадають на частку найбідніших 20 відсотків населення, як і раніше становить менше двох відсотків. Тим часом обсяг доходів, що припадають на 1 відсоток найбагатших людей світу, збільшився з 18 відсотків у 1990 році до 22 відсотків у 2016 році, причому граничний рівень доходу, який встановлюється для включення в цю категорію, становить близько 32 000 долл. США.

З часу глобальної фінансової кризи в 2008 році число мільярдерів збільшилася більш ніж двоє. За даними фінансової групи «Кредит Свіс», на 1 відсоток найбагатших людей світу довелося 82 відсотки від обсягу всіх матеріальних благ, накопичених тільки в 2019 році. Найбіднішій половині населення світу не дісталось від них нічого.

Зростаюча нерівність в доходах і добробуті пояснюється цілою низкою різних факторів, як-то: стагнацією рівня заробітної плати та зниженням частки трудових доходів, поступовим погіршенням соціального становища в розвинених країнах, недостатньою соціальним захистом в країнах, що розвиваються, змінами в системі

оподаткування, дерегуляцією фінансових ринків, швидким технологічним прогресом і автоматизацією виробництва.

В даний час 1,2 млрд. осіб у світі мають дохід не більше 1 дол в день, якщо ж за межу бідності прийняти дохід у 2 дол. на день, то число бідних у світі зростає до 2,8 млрд. чоловік. За останні п'ятнадцять років рівень економічного розвитку між «центром» і «периферією» ще більше збільшився. Поляризація більшості країн світу за економічним становищем неминує породжує різне ставлення до процесів глобалізації: число прихильників і противників глобалізації постійно розширюється. При цьому число антиглобалістів збільшується не тільки за рахунок молодих лівих радикалів, сьогодні до них приєднуються і профспілки, і різні верстви населення, які вбачають в глобалізації загрозу дегуманізації суспільства.

У 2015 році світові лідери прийняли Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року, в яку включені 17 цілей з побудови більш мирних, справедливих і стійких товариств. З урахуванням того, що нерівність загрожує довгостроковому соціально-економічному розвитку і може породжувати насильство, а також спричиняти хвороби і деградацію навколишнього середовища, одна з цілей - Мета 10 - спрямована на скорочення нерівності і, зокрема, зменшення нерівності можливостей, доходів і впливу.

Її завдання включають скасування дискримінаційних законів і політики, вдосконалення методів регулювання глобальних фінансових ринків, сприяння безпечній, впорядкованій і легальній міграції та забезпечення більшого права голосу всіх країн в процесах прийняття рішень як на національному, так і на міжнародному рівнях. У період з 2010 по 2017 рік у 60 з 94 країн, по яких є дані, обсяг доходів найбідніших 40 відсотків населення збільшувався швидше, ніж обсяг доходів всього населення. Це свідчить про те, що нерівність не є ні неминучим, ні незворотнім.

Нерівність приймає різні форми і суттєво різниться в різних країнах. Хоча Мета 10 і її завдання закладають основу для прийняття подальших заходів, боротьба з нерівністю повинна вестися з урахуванням контексту, економічних пріоритетів і

політичних реалій конкретних країн. Універсального підходу не існує. Для ліквідації згубних наслідків нерівності в усіх формах і проявах вирішальне значення як і раніше будуть мати підвищення рівня обізнаності та забезпечення більш широкої підтримки в питаннях політики, цільове використання і розстановка інших пріоритетів щодо державних витрат з метою зменшення нерівності доступу до благ і можливостей, переорієнтація податкової та бюджетно-фінансової систем для скорочення нерівності в доходах і багатстві серед представників одного покоління і між різними поколіннями і використання швидко мінливих технологій на благо всім.

Формування й реалізація регіональної економічної політики набуває особливого значення в умовах проведення в Україні широкомасштабних системних реформ. Зокрема, проведення децентралізації системи державного управління, делегування повноважень у різних сферах діяльності на рівень регіонів суттєво підвищує їх роль і значення в життєдіяльності суспільства та держави. Складовими частинами цієї тенденції стає, з одного боку, підвищення відповідальності органів публічного управління за ефективність регулювання регіонального розвитку, з іншого – підвищення відповідальності самих регіонів за ефективність територіальної організації суспільно-економічного життя, раціональне використання внутрішнього потенціалу і використання незадіяних джерел розвитку.

Актуальним із точки зору методологічних підходів є порівняльно-правовий підхід, що дає можливість належним чином обґрунтувати шляхи вдосконалення регіональної економічної політики України з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн та уникнути помилок у цій сфері.

Метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання. Одним із найважливіших складників регіональної політики держави в

цілому є регіональна економічна політика, ефективність формування та реалізації якої суттєво впливає на загальний розвиток регіону.

Отже, основними причинами нерівності у доходах в країнах та регіонах світу є велика кількість факторів, наприклад: стагнацією рівня заробітної плати, зниженням частки трудових доходів, поступовим погіршенням соціального становища в розвинених країнах, недостатньою соціальним захистом в країнах, що розвиваються, змінами в системі оподаткування, дерегуляцією фінансових ринків, швидким технологічним прогресом, автоматизацією виробництва, різницею доходів.

Незважаючи на явне збільшення розриву між заможними і незаможними в глобальному масштабі, експерти ООН впевнені, що цю тенденцію можна змінити і домогтися більш справедливого і сталого світоустрою.

Вони пропонують у боротьбі з бідністю і безробіттям взяти на озброєння нові технології, вживати більш активні заходи з адаптації до наслідків зміни клімату, створювати можливості для бідних жителів міст, що швидко розростаються, і зайнятися управлінням міграційних потоків.

У доповіді пропонуються три конкретні стратегії із забезпечення більшої рівноправності всередині країн:

- забезпечувати рівний доступ до освіти й медицини;
- розвивати соціальні програми, в тому числі видавати допомогу по безробіттю й інвалідності;
- і розробити законодавство, спрямоване на боротьбу із забобонами і дискримінацією щодо вразливих категорій населення, в тому числі мігрантів.

Світова спільнота досягла значних успіхів у скороченні масштабів бідності: за останні три десятиліття з пуг крайньої бідності вирвалися більше мільярда людей. Разом з тим, незважаючи на те що з 1990 року обсяг світового виробництва збільшився більш ніж в три рази, частка доходів найбіднішої половини людства за цей період практично не змінилася. Нерівність підриває

економічний прогрес, що, в свою чергу, призводить до збільшення соціальної розриву, що є результатом нерівності. Проблема нерівномірності економічного розвитку держав і регіонів світу наразі здобула статус глобальної, вона поглиблюється разом із прогресом світового господарства в цілому. У сучасних умовах людство потребує цілісного та більш творчого мислення про економічну реальність для підтримки стабільності та добробуту в глобальній економіці, але для цього необхідно створити адекватну глобальну політику, яка буде враховувати особливості матеріальних і духовних засад розвитку кожної окремої країни, а також пошуку нових шляхів подолання нерівномірності розвитку



## 1.2 Тенденції економічної нерівності в країнах та регіонах

Одним із важливих чинників нерівності і її основним показником є рівень безробіття. Всього за 10 років до кінця Великої рецесії в 2009 році економіка США добре розвивалась за кількома напрямками. Ринок праці перебував у стадії створення робочих місць, що призвело до зростання зайнятості. Рівень безробіття в листопаді 2019 року становив 3,5%, що не спостерігалось з 1960-х років. Приріст на робочих місцях також відображався на доходах домогосподарств, які стрімко відновлювались за останніми роками.

Але не всі економічні показники виглядали перспективними. Доходи домогосподарств зростали повільно, і добробут домогосподарств не повертався до свого рівня до рецесії. Економічна нерівність, незалежно від того, чи вимірюється вона через розриви в доходах чи статках між багатими та біднішими домогосподарствами, продовжувала зростати.

У більшості країн ОЕСР розрив між багатими та бідними є найвищим за останні 30 років. Сьогодні найбагатші 10 відсотків населення в регіоні ОЕСР заробляють у 9,5 разів більше, ніж доходи найбідніших 10 відсотків; у 1980-х це співвідношення становило 7: 1 і з тих пір постійно зростало. Однак зростання загальної нерівності доходів полягає не лише у зростанні частки верхнього доходу: часто доходи внизу зростали набагато повільніше протягом процвітаючих років і падали під час спаду, ставлячи відносно (а в деяких країнах і абсолютну) бідність доходів на радар політичних проблем. Цей документ досліджує, чи можуть такі події вплинути на економічні показники.

Спираючись на гармонізовані дані, що охоплюють країни ОЕСР за останні 30 років, економетричний аналіз свідчить про те, що нерівність доходів має негативний та статистично значущий вплив на подальше зростання. Зокрема, найбільше значення має розрив між домогосподарствами з низьким рівнем доходу та рештою населення. На відміну від цього, не знайдено жодних доказів того, що ті, хто має

високі доходи, відриваючись від решти населення, шкодять зростанню. Стаття також оцінює "теорію накопичення людського капіталу", яка знаходить докази людського капіталу як каналу, за допомогою якого нерівність може впливати на ріст. Аналіз, що базується на мікроданих Опитування навичок дорослих (PIAAC), показує, що збільшення диспропорцій у доходах пригнічує розвиток навичок серед осіб з нижчою освітою батьків, як з точки зору кількості здобутої освіти (наприклад, років навчання), так і з точки зору якості (тобто рівень кваліфікації). Однак нерівність не впливає на результати освіти людей із більш багатим колом.

Але міра залежності є різною для всіх учасниць. Країнами з високим ступенем залежності є, як правило, країни, які мають невеликі території або слабо розвиваються (Об'єднані Арабські Емірати, Бельгія, Люксембург, Чехія, Сінгапур). До країн із середнім ступенем залежності здебільшого відносяться великі розвинуті країни із високим рівнем доходів на душу населення (Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія). До країн із низьким ступенем залежності відносяться розвинені країни, які орієнтуються на власний економічний потенціал (США), і країни, що в економічному відношенні є слабо розвинутими, через це не можуть перейти до відкритої економіки.

Хоча за останні три десятиліття рівень нерівності в багатьох країнах піднявся, в інших він спав. У Латинській Америці і Карибському басейні спостерігається значне зниження рівня нерівності, хоча показники все ще залишаються високими. У багатьох промислово розвинених країнах рівень нерівності дещо зріс в порівнянні з відносно низькими показниками, зареєстрованими раніше.

У ряді східноєвропейських країн спостерігався різкий ріст рівня нерівності в результаті політичних перетворень. Хоча в деяких районах Близького Сходу розрив між різними верствами населення в цілому скоротився, для окремих груп населення він все ж збільшився.

В Африці і Азії спостерігаються більш різноманітні тенденції, причому між країнами з ринковою економікою або країнами, що розвиваються, які не мають

виходу до моря, і сільськими і міськими районами відзначається більше схожих рис, ніж усередині регіонів. В цілому, понад дві третини населення світу в даний час стикається зі зростаючою нерівністю в доходах і добробуті, що істотно підриває перспективи сталого розвитку.

У розвинених країнах зростання економічної нерівності регіонів сповільнюється і навіть припиняється з об'єктивних причин: всюди високий рівень людського капіталу та якості інститутів, розвинена інфраструктура. Можливо навіть деяке пом'якшення територіальних відмінностей завдяки тому, що з'являються нові центри зростання, підтримується і стимулюється розвиток слабших регіонів.

Однак навіть при масштабній вирівнює регіональної політики, яка проводиться в країнах ЄС, її успішність дуже відносна, що доведено рядом досліджень.

Соціальна нерівність, яка вимірюється різницею в доходах населення, залежить не тільки від відмінностей в економічному розвитку регіонів, але і від перерозподільної політики. У розвинених країнах з сильною соціальною політикою, націленою на підтримку бідних груп населення, частка яких завжди вище на менш розвинених територіях, міжрегіональна нерівність доходів населення скорочується.

Прикладом може служити Франція, Швеція та інші країни континентальної Європи. Однак в розвинених країнах англосаксонського світу (США, Великобританія) пом'якшення міжрегіональних відмінностей за доходами населення не відбувається, оскільки пріоритет соціального вирівнювання в цих країнах менш значущий, а масштаби перерозподілу і соціального вирівнювання не настільки великі.

Ставка робиться на самостійну мобільність населення: люди переміщаються з депресивних районів туди, де є робота і більше можливостей заробляти. За масштабами економічної та соціальної нерівності Росія відноситься до країн наздоганяючого розвитку, але завдання територіального вирівнювання залишається для неї однією з найважливіших. В основному це продовження радянських традицій

вирівнювання, але крім того, зараз ми орієнтуємося і на країни континентальної Європи, на їх модель держави загального добробуту.

Тим часом, незважаючи на те що в більшості регіонів світу цілеспрямовані зусилля по зниженню рівня дитячої смертності та підвищенню рівня освіти привели до більш ефективних результатів, діти як і раніше становлять значну частину (близько половини) бідного населення світу. Крім того, як і раніше піддаються дискримінації та соціальної ізоляції такі групи, як корінні народи, мігранти та біженці, а також етнічні та інші меншини.

У роботі я виділив чотири головні тенденції, або «мегатренди», що впливають на рівень нерівності в усьому світі. Це - технологічні інновації, зміна клімату, урбанізація і міжнародна міграція.

З одного боку, інновації в сфері технологій можуть сприяти економічному зростанню, створювати нові можливості в таких областях, як охорона здоров'я, освіта, комунікації, а також сприяти підвищенню продуктивності праці, але, з іншого боку, є докази того, що нові технології ведуть до зростання нерівності в оплаті праці та скорочення робочих місць.

Стрімкі досягнення в таких областях, як біологія і генетика, а також робототехніка і штучний інтелект, впливають на темпи розвитку країн. Нові технології потенційно можуть витіснити цілі категорії трудящих, але разом з тим вони можуть створити абсолютно нові робочі місця і сприятиме поліпшенню умов праці.

Однак на даний момент ситуація складається так, що плоди так званої «четвертої промислової революції» пожинають висококваліфіковані фахівці, в той час як потреба в працівниках низькою або середньої кваліфікації, зайнятих рутинною ручним або іншими традиційними видами праці, скорочується.

У якості найбільш обговорюваних соціально-політичних проблем, що потенційно мають місце у розвинених країнах у зв'язку з процесами глобалізації, можна назвати наступні:

1. Зростання безробіття в результаті: впровадження нових технологій, що призводить до скорочення робочих місць у промисловості, підсилює соціальну напруженість; зміни структури виробництва і переміщення масового випуску трудомістких видів товарів у країни, що розвиваються, що вдаряє по традиційних галузях цих країн, викликаючи там закриття багатьох виробництв; мобільності робочої сили;

2. ТНК нерідко ставлять власні інтереси вище державних, у результаті чого роль національних держав слабшає і частина функцій переходить до різних наддержавних організацій і об'єднань. Одним з головних викликів сучасності виступає бідність у всіх її формах. Вона є причиною посилення руху антиглобалістів. За деякими даними, на частку «золотого мільярда» припадає 57,7 % світового ВВП при населенні 15,5 % , тоді як на частку 128 країн, що розвиваються країн припадає лише 36,8 % світового ВВП при населенні 77,7 % від світового.

Зростання соціально-економічної нерівності не лише призводить до зростання соціальної напруги, а й сповільнює економічне зростання. Так, за даними експертів ОЕСР, зростання розриву у доходах загальмувало ріст ВВП у період між 1990 і 2010 рр. у Великій Британії майже на дев'ять відсоткових пунктів, а в США — майже на сім пунктів.

### **1.3. Соціально-економічна нерівномірність розвитку країн та регіонів світу та її наслідки**

Локальні економічні коливання та кризи в одній країні можуть мати регіональні чи навіть глобальні наслідки. Найбільш негативні наслідки глобалізації можуть відчуті на собі менш розвинені країни, що відносяться до так званої «світової периферії».

Основна маса з них, беручи участь в інтернаціоналізації як постачальники сировини і виробники трудомісткої продукції (а деякі з них - постачальники деталей і вузлів для сучасної складної техніки), виявляються у всебічній залежності від передових держав і мають доходи, по-перше, менші, по-друге, дуже нестабільні, залежні від кон'юнктури світових ринків.

Глобалізація для таких країн породжує низку додаткових проблем: збільшення технологічного відставання від розвинених країн; зростання соціально-економічного розшарування, маргіналізацію (тобто, руйнування державного суспільства, що представляє собою процес розпаду соціальних груп, розриви традиційних зв'язків між людьми, втрату індивідами об'єктивної приналежності до тієї чи іншої спільності, почуття причетності до визначеної професійної чи етнічної групи; зубожіння основної маси населення; посилення залежності менш розвинених країн від функціонування світогосподарської системи; обмеження ТНК здатності держав проводити національно орієнтовану економічну політику; зростання зовнішнього боргу, насамперед міжнародним фінансовим організаціям, що перешкоджає подальшому прогресу.

Найбільший вигреш від участі у глобалізації мають промислово-розвинені країни, що одержують можливість знижувати витрати виробництва і зосереджуватися на випуску найбільш дохідної наукомісткої продукції, перекидати трудомісткі і технологічно брудні виробництва в країни, що розвиваються. Але і промислово розвинені країни можуть постраждати від процесів глобалізації, які,

якщо їх не регулювати, збільшать безробіття, підсилять нестабільність фінансових ринків і т. і.

Нерівність може впливати на тривалість життя людини та його доступ до основних послуг, таким як охорона здоров'я, освіта, водопостачання і санітарія. Воно може обмежити права людини, наприклад, в результаті дискримінації, зловживань і відсутності доступу до системи правосуддя.

Високий рівень нерівності перешкоджає розширенню навичок, обмежує економічну і соціальну мобільність і розвиток людського потенціалу і як наслідок гальмує економічне зростання. Крім того, це сприяє укоріненню почуття невизначеності, вразливості і відсутності безпеки, підриває довіру до установ і уряду, підсилює соціальну ворожнечу і напруженість, а також породжує насильство і конфлікти.

Проблема соціально-економічної нерівності призводить до значних економічних і соціальних втрат, тому для вирішення ряду проблем пов'язаних з нерівністю в глобальному масштабі необхідні дії всіх країн і народів.

Глобальні проблеми є важливим елементом сучасних міжнародних економічних відносин і все більше стають їх невід'ємною частиною. Більшість вчених відзначають, що глобалізація економіки найбільшою мірою поглиблює розшарування в межах країн, що розвиваються, особливо найбільш з них.

Як зазначає, Н. Бердсолл тенденція до глобалізації міжнародних ринків призводить до виникнення фундаментального протиріччя і сприяє посиленню нерівності в країнах [7, с 255].

Слід зазначити, що глобалізація, з одного боку, відкрила широкі можливості, а з іншого боку, створила нові проблеми з точки зору соціально-економічної нерівності. Аналізуючи поляризацію доходів у глобальному масштабі, вчені Д. Гелді і М. Ентоні, відзначають, що з плином часу спостерігаються всі великі зміни в питанні соціально-економічної нерівності та посилюється тенденція глобальної винятковості, а глобалізація становить собою нестабільний процес [28].

У сучасному світі бідність характерна, перш за все, для країн, що розвиваються, де проживає майже 2/3 населення Землі. Для більшості цих країн, особливо найменш розвинутих, типова сильна відсталість, якщо судити за рівнем їх соціально-економічного розвитку.

Поляризація доходів не сприяє суспільному прогресу в країнах, що розвиваються і стабілізації світового господарства в цілому. Фахівці Науково-дослідного інституту соціального розвитку при ООН, підкреслюючи неоднозначності в суперечливому впливі глобалізації на соціальну сферу, відзначають: «Відкриваючи небувалі можливості одним людям і цілим країнам, процеси глобалізації відіграють не останню роль у зростанні зубожіння інших людей і країн, в ослабленні соціальних інститутів і систем соціального захисту».

Бідність чинить негативний вплив не тільки на економіку, політику, соціальні відносини, культуру, а й впливає на такі найважливіші основи життя населення, як якість життя і професійна кваліфікація. Бідність вимірюється показниками в абсолютному і відносному визначенні. Абсолютна бідність - пов'язана з найважливішими життєвими ресурсами, що забезпечують людині біологічне виживання, під яким слід розуміти потреби людини в їжі, житлі і одязі.

Цей вид бідності не залежить від тимчасового або територіального фактора. Відносна бідність може бути визначена за допомогою порівняння із середнім рівнем життя в регіоні, який вважається цілком нормальним в даному суспільстві. Усереднений рівень життя в країні з розвиненою економікою значно вище, ніж в інших країнах.

Критерії для визначення рівні бідності в країнах можу відрізнятися, але всі вони обґрунтовуються на світовій системі норм. Отже, критерії відносної бідності ґрунтуються на соціальних ознаках і сильно відрізняються в різних державах. Посилення нерівності створює ряд проблем на регіональному рівні в країнах. М. Кастелс висловлюється з приводу процесів, що відбуваються на сучасному етапі розвитку суспільства.



Вчений говорить, що регіональна нерівність розділяє світ і нації на полярні зони добробуту і бідності, викликає дедалі глибшу фрагментацію світового порядку, яка проявляється у збільшенні кількості регіонального нерівності в країнах і конфліктах .

Глобалізація як сприяє досягненню сталого розвитку, так і перешкоджає йому, а все відбувається в залежності від балансу інтересів економічного зростання, соціального розвитку в межах країни.

Як зазначає Т. Пепа, що географічний чинник, впливає на нерівність, тому, що соціально-економічний розвиток територій прямо або опосередковано базується на використанні переваг гео економічного положення, наявного природно-ресурсного потенціалу, оптимальності потоків всіх ресурсів, які є різномірними за окремими характеристиками .

Усе вищезазначене дозволяє зробити висновок про те, що соціально-економічна нерівність на регіональному рівні характеризується рядом факторів, які зазвичай пов'язані з середовищем і способом життєдіяльності функціональних територіальних спільнот в країні.

Глобальні проблеми людства неможливо вирішити силами одної окремої держави. Перед усім світовим співтовариством ставиться завдання - створити єдиний механізм регулювання на глобальному рівні, який визначить права та обов'язки всіх країн і народів. Це створює об'єктивні передумови для істотної активізації діяльності різних міжнародних організацій. В умовах глобалізації економіки важливим чинником ефективного вирішення соціальних проблем на національному та регіональному рівнях стає діяльність міжнародних організацій.

Міжнародні організації порівняно недавно придбали роль незалежного суб'єкта міжнародних відносин. Бідність як глобальна проблема розвитку знаходиться в центрі уваги таких міжнародних організацій як Світовий банк, Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я (див. табл. 1) .

Таким чином, головними в організаційно-функціональному аспекті міжнародними інститутами в сфері подолання соціально-економічної нерівності, згідно представленої таблиці є ООН зокрема Економічну і соціальну раду ООН, Комісія з соціального розвитку як найбільш представницький форум для міждержавних дискусій щодо вирішення актуальних соціальних проблем людства і сприяння соціальній безпеці країн.

Велике значення в соціальних аспекті вирішення регіональних проблем бідності надає Група Світового банку, перш за все Міжнародний банк реконструкції та розвитку і Міжнародна асоціація розвитку. Всесвітній банк є найбільшим у світі джерелом зовнішнього фінансування послуг у соціальній сфері та розвитку людського капіталу. Головна мета діяльності підрозділів Світового банку проявляється через сприяння економічному і соціальному прогресу в країнах, шляхом підвищення продуктивності праці і поліпшення умов життя.

Ця міжнародна організація приділяє значну увагу запобіганню зниження рівня життя і забезпечення необхідного соціального захисту населення країн, які цього потребують.

Розглядаючи наступний інститут, який представлений в таблиці, відзначимо, що структурні фонди Європейського Союзу це, перш за все Європейський соціальний фонд і Європейський фонд регіонального розвитку, інституційні механізми соціального регулювання яких спрямовані на усунення диспропорцій соціально-економічної нерівності на субрегіональному європейському рівні.

У процесі глобального регулювання соціально-економічної нерівності бере участь Рада Європи, в рамках діяльності якого реалізується програма «Глобалізація без бідності». Для реалізації цієї програми залучаються уряди країн, міжурядові та неурядові організації, органи місцевої влади, засоби масової інформації, яких об'єднує спільна мета - ліквідація бідності в усьому світі.

## Інститути та інституційні механізми реалізації

Інститути		Інституційні механізми реалізації	
ООН	1. Генеральна асамблея 2. Економічна і Соціальна Рада 3. функціональні комісії, комітети, фонди	Декларації	1. Загальна декларація прав людини (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 р) 2. Цілі розвитку тисячоліття (2000)
Світовий банк	1. Міжнародний банк реконструкції та розвитку 2. Міжнародна асоціація розвитку	Хартії	Європейська соціальна хартія (переглянута 2006) (прийнята в Страсбурзі 03.05.1996)
Рада Європи та структурні фонди ЄС	1. Європейський соціальний фонд 2. Європейський фонд регіонального розвитку	Стратегії	Глобальна стратегія сталого розвитку (1992 р) Лісабонська стратегія (2000) переглянута 2005 р

Примітка побудовано автором за даними джерела: Пепа Т.В. Регіональні нерівності соціально-економічного розвитку та напрями їх пом'якшення і подолання/ Т.В. Пепа// Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2013. – №2(77). – С. 67-81

Отже, головною ознакою сучасного міжнародного простору є його організаційно-структурований характер. Формування інституційного механізму подолання регіональної нерівності і соціальних асиметрій в сучасних умовах відбувається інтенсивно, але не збалансовано і має свої особливості. Слабке та неефективне управління і неналежне фінансування проектів для подолання соціально-економічної нерівності викликає неузгодженість в політиці міжнародних

організацій, а між організаціями відбувається дублювання функцій, що призводить до неповноцінного функціонування всієї системи.

Зменшення нерівностей у світовому масштабі і водночас зростання нерівності всередині окремих країн є одним із можливих пояснень появи популізму, націоналізму та протекціонізму.

Завданням стратегічного розвитку інститутів соціального регулювання на міжнародному рівні є забезпечення координації дій у сфері боротьби з бідністю та формування цілісної системи ефективних заходів щодо усунення соціально-економічної нерівності в межах регіонів.

Таким чином, роль міжнародних організацій у вирішенні регіональних проблем соціально-економічної нерівності досить значна і проявляється через інституційний механізм для подальшого впровадження програм і правових норм на рівень держави.

У сучасній Україні спостерігається своєрідний феномен: офіційна статистика свідчить про доволі помірний, приблизно відповідний європейським стандартам ступінь нерівності, а населення і експерти переконані в тому, що суспільство є дуже розшарованим.

Отже, підвищити об'єктивність оцінки соціально-економічної нерівності можна шляхом удосконалення методик добору інформації, необхідної для здійснення такого оцінювання, зокрема, включенням до вибіркового обстеження окремих верств населення, переважно найбідніших, використанням даних податкового обліку для аналізу доходів найбагатших верств населення, посилення міжнародного обміну інформацією щодо приховування доходів та статків, удосконалення методик оцінювання нерівності шляхом оцінювання незадекларованих статків та розрахунку на їх основі незадекларованих доходів, свідомого вибору простих та зрозумілих не лише науковцям, а й широкому загалу показників нерівності ;

В цілому можна зробити висновок, що соціально-економічна нерівність проявляється у викривленій соціальній структурі суспільства, в якій наявні тільки дві страти із характерним для них набором ознак — заможні та бідні, середній клас в українських реаліях не відповідає класичним уявленням про нього як такий, проте в усіх країнах євроатлантичної цивілізації саме середній клас виконує стабілізуючу функцію, та прямо пов'язана з рівнем зайнятості.

## ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Нерівномірність є найбільш обговорюваною проблемою економічного розвитку в усьому світі. У сучасній науковій думці глобальна нерівність є основною причиною посилення уваги до процесів глобалізації. Питання економічної нерівності людей супроводжує суспільство протягом усієї його історії. Актуальне воно і сьогодні, бо з одного боку – невпинно зростає продуктивність праці та обсяги світового ВВП, а з іншого – пошук коштів для гідного життя, так само залишається головним викликом для більшості землян.

По мірі того як світ стає більш інтегрованим, глобальний розмах нерівності набуватиме все більшу значимість. На це є як мінімум дві причини: посилення руху факторів виробництва через кордони, а також збільшення впливу рівня добробуту і способу життя інших людей на позицію і очікування щодо рівня доходу індивідуума.

Хоча нерівність між середніми національними доходами велика, значні розбіжності виявляються також серед людей внизу та у верхній частині розподілу доходів між країнами та всередині них. Посилений рух капіталу, майна, технологій та ідей з однієї точки земної кулі в іншу передбачає зміцнення зв'язку з людьми, які не є співвітчизниками, а також велику залежність формування доходу індивідуума від інших держав.

Нерівність у доходах у світі поглиблюється, її наслідки відчують на собі 70 відсотків всього населення, йдеться в новій доповіді ООН про соціальне становище в світі. Також, за ствердженням ООН нерівність не є неминучим явищем.

За останні 25 років розрив у доходах населення збільшився в більшості багатих країн і в деяких країнах із середнім рівнем доходу.

Зростаюча нерівність в доходах і добробуті пояснюється цілою низкою різних факторів, як-то: стагнацією рівня заробітної плати та зниженням частки трудових доходів, поступовим погіршенням соціального становища в розвинених країнах,

недостатньою соціальним захистом в країнах, що розвиваються, змінами в системі оподаткування, дерегуляцією фінансових ринків, швидким технологічним прогресом і автоматизацією виробництва.

Зважаючи на чисельність населення, коефіцієнт Джіні пояснює той факт, що тенденції нерівності в таких країнах, як Китай або Індія, впливають на більшу кількість людей, ніж тенденції в менших країнах. Це значною мірою визначається тенденціями в цих та інших великих країнах. Незважене середнє значення індексу Джіні, яке надає кожній країні однакову вагу, помітно зменшилось у період між 1995 та 2020 роками.

З цього випливає, що політику зменшення нерівності в доходах слід проводити не лише для поліпшення соціальних результатів, а й для підтримки довгострокового зростання, яке тісно пов'язане із рівнем зайнятості.

Політика перерозподілу за допомогою податків та трансфертів є ключовим інструментом для забезпечення ширшого розподілу вигод від зростання, і результати свідчать про те, що не потрібно очікувати, що вони підриватимуть зростання. Але також важливо сприяти рівності можливостей у доступі та якості освіти.

Це передбачає зосередження уваги на сім'ях з дітьми та молоддю - оскільки саме тоді приймаються рішення про накопичення людського капіталу - сприяння працевлаштуванню неблагополучних груп населення через активну політику ринку праці, підтримку догляду за дітьми та виплати на роботу.

Соціальна нерівність, яка вимірюється різницею в доходах населення, залежить не тільки від відмінностей в економічному розвитку регіонів, але і від перерозподільної політики. У розвинених країнах з сильною соціальною політикою, націленої на підтримку бідних груп населення, частка яких завжди вище на менш розвинених територіях, міжрегіональна нерівність доходів населення скорочується.

Високий рівень нерівності перешкоджає розширенню навичок, обмежує економічну і соціальну мобільність і розвиток людського потенціалу і як наслідок

гальмує економічне зростання. Крім того, це сприяє укоріненню почуття невизначеності, вразливості і відсутність безпеки, підриває довіру до установ і уряду, підсилює соціальну ворожнечу і напруженість, а також породжує насильство і конфлікти.

Зменшення нерівностей у світовому масштабі і водночас зростання нерівності всередині окремих країн є одним із можливих пояснень появи популізму, націоналізму та протекціонізму.

Завданням стратегічного розвитку інститутів соціального регулювання на міжнародному рівні є забезпечення координації дій у сфері боротьби з бідністю та формування цілісної системи ефективних заходів щодо усунення соціально-економічної нерівності в межах регіонів, шляхом удосконалення системи міжнародного поділу праці і підвищення рівню та якості зайнятості.



## **РОЗДІЛ 2. НЕРІВНІСТЬ ЕКОНОМІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ КРАЇН ТА РЕГІОНІВ СВІТУ**

### **2.1 Шляхи вирішення проблеми нерівномірності можливостей в регіонах та країнах світу**

Дві хвилі глобалізації ознаменували перехід від незалежних економічних мереж національного рівня до глобальної взаємозалежної мережі, демонструючи довготривалий висхідний тренд взаємодії — від локальної до регіональної, далі до національної, пізніше до міжрегіональної і нарешті глобальної.

Про зміни інтенсивності глобальних взаємодій порівняно з інтенсивністю взаємодій на локальному та національному рівні свідчить розширення торгівлі на великі відстані як наслідок зниження витрат на транспортування та зв'язок. Це зниження відображається тривалим і дедалі більш швидким низхідним трендом, прив'язаним до технологічних змін, а відтак вважається основною рушійною силою глобального розширення торгівлі.

Концепція нерівності можливостей раніше використовувалася для розмежування особистої відповідальності та обставин щодо економічних результатів у житті. Основи цього підходу до розподілу доходів лежать у працях Дж. Ролза та А.Сен слід зосередитись на підвищенні добробуту найбільш вразливих людей [11].

Ролз стверджував, що набір первинних благ повинен бути доступний кожному, щоб вона могла реалізувати свій життєвий план. Пізніше Сен стверджував, що нерівність може бути переглянута з точки зору людських можливостей, дивлячись на засоби, а не на цілі розвитку, оскільки без рівних можливостей неможливо забезпечити справедливі результати.

Зосередження уваги на нерівності можливостей також служить нагадуванням про те, що нерівність не є статичним явищем, а передається дітям, створюючи пастки нерівності можливостей між поколіннями, які відтворюють та збільшують нерівність доходів.

Нерівномірність розвитку територій є однією з ключових проблем для багатьох країн світу.

Це пояснюється розміром території, природнокліматичними особливостями, національним складом, культурно-історичними чинниками, а також неоднорідністю економічного простору та розподілом ресурсів.

На сучасному етапі розвитку продуктивних сил під впливом стрімкого впровадження інновацій у всі сфери життєдіяльності людини, поширення інформаційних технологій та систем телекомунікацій, які формують єдиний інформаційний простір, а також розвитку мережових форм організації виробництва ця проблема знаходить нові особливості.

Регіональний розвиток передбачає зміну станів, стадій і просторової організації людської діяльності в регіонах країни. Концепції регіонального розвитку об'єднують у дві групи.

Перша група акцентує увагу на можливості рівномірного регіонального розвитку за умови максимально продуктивного використання наявного ресурсного потенціалу території паралельно з ефективними заходами органів влади з метою забезпечення сталості регіонального розвитку.

Друга група, до якої належить поляризований регіональний розвиток, акцентує увагу на нерівномірності регіонального розвитку.

Концепції цієї групи обґрунтовують не напрями вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів, а можливості забезпечення населеннями відповідними критеріями якості життя.

Глобалізація світогосподарських зв'язків загострює глобальні проблеми людства, які можна визначити як комплекс зв'язків і відносин між державами і

соціальними системами, суспільством і природою в загальнопланетарному масштабі, які зачіпають життєві інтереси народів всіх країн світу і можуть бути вирішені лише в результаті їх взаємодії.

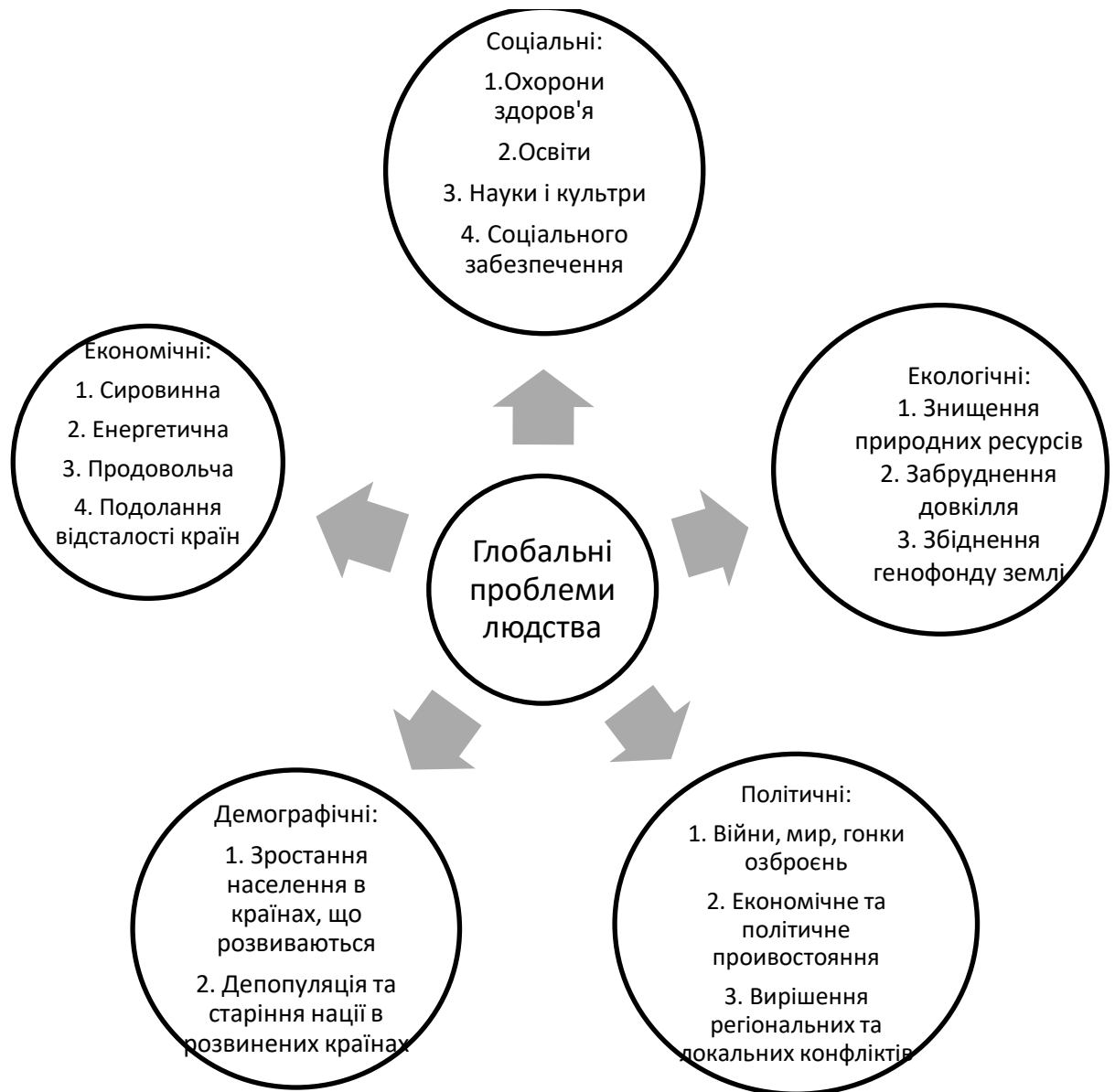


Рис. 2 Глобальні проблеми людства

Примітка: Джерело Глобальна економіка XXI століття: людський вимір : монографія / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот та ін. Київ : КНЕУ, 2008. 420 с.

Сучасний економічний розвиток України засвідчує збереження просторової нерівномірності та міжрегіональних соціально-економічних диспропорцій. Доволі

низькі конкурентні позиції України на глобальному ринку, низька інтенсивність інтеграційних процесів у формуванні внутрішнього ринку країни, повільні структурні зрушення, наявність загрозливих тенденцій у розвитку опорного каркасу системи розселення через деградацію сільської поселенської мережі, а останнім часом і нестабільна та загрозлива для української державності політична ситуація перешкоджають якісному економічному зростанню.

Нерівномірність регіонального розвитку в Україні посилює диференціацію якості життя населення, активізує зовнішню трудову міграцію, унеможливорює зменшення масштабів безробіття та ефективне вирішення інших соціальних проблем. Варто зазначити, що цілі, завдання, методи та механізми реалізації регіональної економічної політики в країнах світу суттєво відрізняються, оскільки вона формується державою на основі національної соціально-економічної моделі.

Зокрема, регіональна економічна політика країн ЄС представлена компліментарною дією наднаціональних, національних та регіональних структур та поєднує фінансові можливості країн-учасниць для подолання територіальної асиметрії за допомогою інвестиційних грантів, податкових пільг, пільгових кредитів тощо.

На відміну від багатьох інших країн, регулювання регіонального розвитку в США є децентралізованим. Спеціалізованим федеральним органом умовно можна вважати Адміністрацію економічного розвитку, що входить до складу міністерства торгівлі.

Її діяльність в основному зорієнтована на реалізацію програм розвитку відсталих та депресивних регіонів і створення в них округів економічного розвитку, зон підприємництва тощо. Іншими організаціями, відповідальними за регіональну політику в країні, є Управління з розробки політики й Адміністративно-бюджетне управління при президентові країни, Федеральна консультативна рада з економічного розвитку, Комісія з торгівлі між штатами.

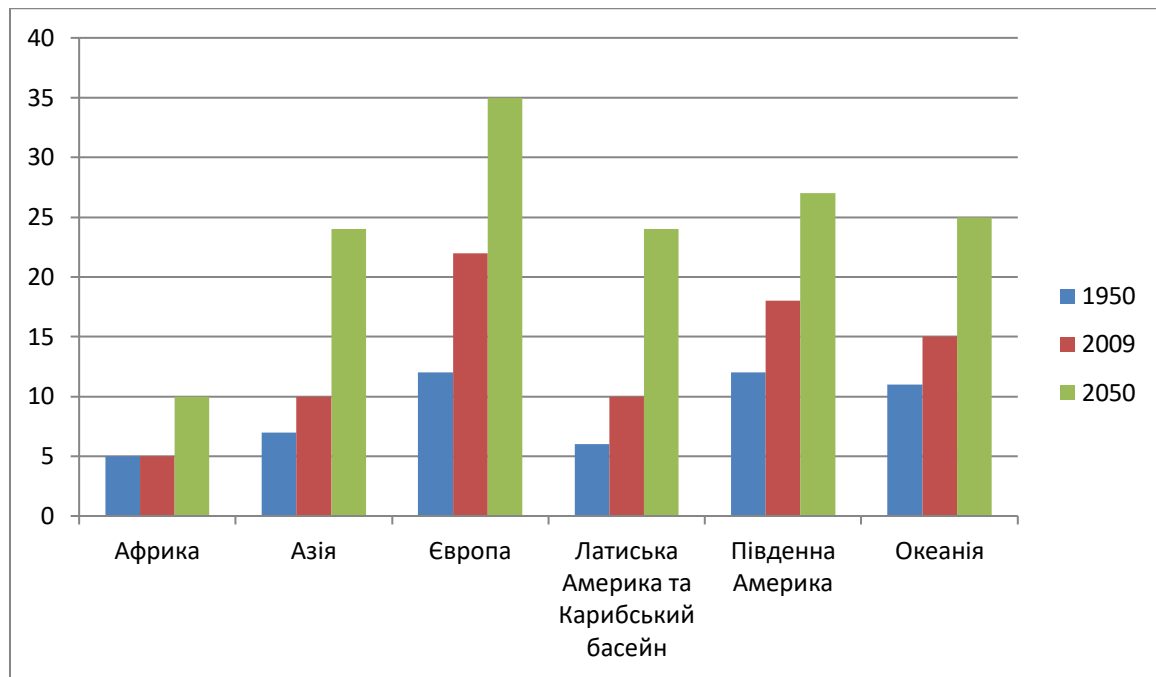


Рис.3 Коефіцієнт Джині в країнах в різний час

Примітка: побудовано автором заданими Human Development Report 2015: Work for Human Development [Електронний ресурс]

У сучасних умовах у розвинених країнах світу сформувалося декілька напрямів регіональної економічної політики. Завдання першого з них — традиційного полягає в урівноваженні соціально-економічного розвитку окремих частин країни, що досягається шляхом стимулювання розвитку економік менш благополучних регіонів. Другий напрям являє собою регіональний аспект «галузових політик» центрального уряду, спрямованих на вирішення різних галузових завдань (структурна перебудова економіки країни, стимулювання розвитку високотехнологічних галузей та ін.), він має значний вплив на перспективу розвитку різних регіонів країни. Міжінституційний (третій) напрям політики центрального уряду для вирішення проблеми відносин між різними просторовими рівнями влади включає питання фінансових потоків від центру до місцевої і регіональної влади (незв'язані трансферти на поточні витрати).

До четвертого напрямку належить інтеграційна політика, орієнтована на посилення горизонтальних економічних і соціальних зв'язків між регіонами країни

або між сусідніми регіонами суміжних країн. Останніми роками активно розвивається новий напрям – інноваційна регіональна політика, спрямована на підвищення конкурентоспроможності економіки країни шляхом активізації інноваційних процесів у галузях, сконцентрованих в окремих регіонах.

Визначення нових підходів до формування цілей, пріоритетів і механізмів реалізації регіональної економічної політики зумовлюється європейським вибором України. З огляду на це насамперед доцільно ознайомитися з основними засадами формування та реалізації регіональної економічної політики країн-членів ЄС.

Унікальність регіональної політики ЄС полягає в тому, що вона має наднаціональний характер, здійснюється в умовах значної диференціації напрямів регіональної політики країн-членів, а також різних підходів до її бачення на регіональному рівні. У таких умовах формування й реалізація єдиних принципів, стратегічних завдань, синхронізації в часі, фінансування визначених пріоритетів є складними завданнями. Тим часом беззаперечним є факт позитивного впливу регіональної політики на формування єдиного економічного та соціального європейського простору.

Соціально-економічний розвиток країн-членів ЄС та їх регіонів відбувається на фоні розширення можливостей щодо вільного руху товарів, послуг, людей і капіталу, під впливом сучасної регіональної політики згуртування і фінансової фондової допомоги ЄС. Проте ефективність застосування зазначених важелів впливу потребує використання кожною країною власного внутрішнього потенціалу для розвитку.

Процеси політичної децентралізації і регіоналізації в Європі, що пожвавилися на початку XXI ст., суттєво підвищили роль регіонів у розвитку європейської інтеграції і загальноєвропейській співпраці. У наднаціональній регіональній економічній політиці ЄС з 2014 р. розпочався новий її етап, пов'язаний із прийняттям фінансового плану на 2014 – 2020 рр.

Сучасна регіональна економічна політика країн ЄС формується й реалізується, ґрунтуючись на підходах «нового регіоналізму». Зазначена концепція базується, перш за все, на ідеології перетворення проблем регіонального розвитку на можливості на основі мобілізації регіонального потенціалу, що неефективно використовувався раніше. У нових економічних умовах це стає основою формування конкурентних переваг регіону в глобальній економіці, соціально-економічного зближення регіонального розвитку та створення можливостей розвитку регіону в майбутньому.

Одним із найбільш важливих шляхів регіонального зростання в сучасній регіональній політиці ЄС визначено кластери, про що свідчить флагманська ініціатива «Промислова політика епохи глобалізації». Вважається, що кластери можуть стати мостом до сучасної промислової політики та полегшити перехід до регіональної конкурентоспроможності, заснованої на модернізації традиційної господарської діяльності за рахунок інновацій. В Європі ініціатива щодо створення кластерів, як правило, надходить з боку місцевих і регіональних зацікавлених сторін, які краще знають свої конкурентні переваги в регіоні й активно співробітничать із регіональними бізнес-структурами та науковими колами.

Основними принципами регіональної політики в ЄС є: надання фінансової допомоги регіонам зі значним відставанням в економічному розвитку; проведення погодженої політики між ЄС, національними урядами й місцевими органами влади під час підготовки планів регіонального розвитку, визначення стратегічних цілей структурної політики ЄС; визнання мультиплікаторної ролі інститутів ЄС, які стимулюють приватні капіталовкладення в слаборозвинуті регіони й надають ресурси тільки як доповнення до національних програм; виконання конкретних завдань на тому рівні (регіональному, національному, міждержавному), який є найбільш ефективним; тісна координація регіональної політики з іншими напрямками економічної політики ЄС; узгодження регіональної політики ЄС із

макроекономічною соціальною політикою кожної із країн-членів ЄС; пряма взаємодія держав ЄС у реалізації ними національної регіональної політики.

Варто зазначити, що впродовж багатьох років у країнах ЄС завдання стимулювання економічного розвитку регіону залежало переважно від інструментів політики, які спиралися на екзогенні (зовнішні), а не ендегенні (внутрішні) чинники. Водночас досвід свідчить, що успішними стають ті регіони, які вдало розвивають власну внутрішню спроможність та поліпшують ті внутрішні умови, які впливають на інвестиції та підтримують їх.

У глобальному контексті розвитку посилюється важливість локальних особливостей, матеріальних і нематеріальних активів окремих регіонів. Останніми роками поширення набула нова парадигма регіонального розвитку і зростання, яка дістала назву «політика, що спирається на можливості місць» («place-based policy»). Місцеві й національні уряди відходять від традиційних підходів, що акцентують увагу на забезпеченні масштабної інфраструктури, залученні інвесторів і трансфертних виплатах, призначених в основному для компенсації наслідків промислової реструктуризації і слабого зростання. Політику, що спирається на можливості місць, С. А. Давимука, В. С. Куйбіда та Л. І. Федулова визначають як довгострокову стратегію розвитку, метою якої є зниження стійкої неефективності (недостатнє використання всього потенціалу) і нерівності (питома вага людей нижча за певний рівень добробуту) в конкретних місцях; вона прагне досягти цього шляхом створення комплектів (пакетів) інтегрованих, орієнтованих на конкретні місця суспільних благ і послуг, розроблених і здійснюваних шляхом виявлення й узагальнення локальних преференцій і знань через політичні інститути участі і встановлення зв'язків з іншими місцями; спирається на «сприяння ззовні в рамках системи багаторівневого управління, досягнення результатів, обумовлених як цілями, так і інститутами, шляхом передачі повноважень від вищих до нижчих рівнів управління».



Наступна країна, обрана для аналізу, – США, де пріоритетним напрямом вирівнювання регіональних диспропорцій є фінансова підтримка проблемних регіонів. Найбільш ефективним інструментом виявилось бюджетне фінансування окремих секторів економіки в депресивних регіонах, причому основна частина фінансування з федерального бюджету спрямовувалась на субсидування та кредитування заходів щодо раціонального використання ресурсів і охорони навколишнього середовища, розвитку промисловості і сфери надання податкових та амортизаційних пільг. Керівництво регіональними програмами здійснюють не самі регіони, а система спеціальних незалежних установ при федеральному уряді та спеціально створені федерально-штатні органи.

Регіональна економічна політика США суттєво відрізняється від інших країн світу, передусім європейських. Якщо в Європі вже не одну сотню років працюють над проблемою територіальних диспропорцій, то в США почали активно займатися внутрішньостатівськими асиметріями лише в 60 – 70 рр. XX ст. з прийняттям федеральних законів, що мали на меті виконання деяких загальнодержавних програм. Серед них слід зазначити такі закони: «Про суспільні роботи та економічний розвиток» (1965 р.), який визначив механізми та інструменти державної підтримки депресивних регіонів; «Про міжурядове співробітництво» (1968 р.), що закріпив розподіл повноважень між федеральними та місцевими органами влади.

Початком упровадження регіональної політики США можна вважати створення у 1933 р. Управління з національного планування (пізніше – Комітет з національних інтересів), головною метою якого була ліквідація відставання в економічному розвитку окремих штатів. Серед напрямів діяльності важливими були будівництво та експлуатація системи гідротехнічних споруд, сприяння у виробництві і розподілі електроенергії, розвитку сільського господарства шляхом хімізації та електрифікації, поліпшення навколишнього природного середовища, освоєння рекреаційних ресурсів, розвиток міст і населених пунктів.

Президент країни запропонував органам влади штатів створити власні плани (програми) розвитку, прикладом чого може бути створення першого регіонального проекту «Програма долини річки Теннессі», розробленого за ініціативою федеральних органів влади.

У 1961 р. при міністерстві торгівлі створено Адміністрацію регіонального відновлення, завданням якої було надання допомоги з розвитку депресивним районам як у вигляді позик місцевим органам влади і приватним підприємцям, так і шляхом контролю за проведенням спеціальної «програми прискорення суспільних робіт», що мала заохочувальний, стимулюючий характер.

Яскравим прикладом реалізації аналогічної програми було прийняття закону про розвиток Аппалачів (1965 р.). Район гір Аппалачі (найбільш «проблемний» регіон країни охоплював частково територію 13 штатів), порівняно з іншими районами, був економічно і соціально відсталим, мав високий рівень безробіття, низькі доходи населення та нерозвинену промислову і транспортну інфраструктуру. Президент країни створив спеціальну Аппалацьку регіональну комісію, яка, крім розвитку інфраструктури, займалася також питаннями відновлення видобутку корисних копалин, роботами зі зрошування земель тощо. Статус незалежного агентства, тісна взаємодія і комбінування фінансових заходів за програмою Аппалачі, яку проводили федеральні, штатні й місцеві органи влади, – усе це в підсумку зумовлювало вищу ефективність функціонування цієї інституції порівняно з іншими подібними регіональними агентствами і комісіями.

У Канаді діяльність, спрямовану на вирівнювання рівнів економічного розвитку регіонів, уряд країни розпочав ще на початку 1960-х рр. Серед заходів – прямі фінансові трансфери в межах надання допомоги депресивним регіонам, а також реалізації цільових державних програм, що передбачали розвиток і вдосконалення всіх видів інфраструктури, підтримку приватних інвестицій, надання податкових та інших пільг, субсидування й підтримку місцевого бізнесу.

Яскравим прикладом розробки галузевих політик у розрізі регіонів є Японія, яка територіально поділена на економічні райони. За невеликої за розмірами території як самої країни, так і її районів у Японії розроблені й реалізуються на практиці програми зі спеціалізації промисловості розвитку виробничої інфраструктури всередині кожного регіону. В Японії діють Економічна консультативна рада та Консультативна рада планування комплексного розвитку території при Кабінеті міністрів, якими керує прем'єр-міністр. Головним робочим органом у державному апараті Японії, що формує державну регіональну політику, програми та плани соціально-економічного розвитку, є Управління економічного планування. Така політика регіоналізації визначає соціально-економічний розвиток країни загалом і є основою для розробки довгострокових планів комплексного розвитку територій; формує фінансову, насамперед податкову, систему, що забезпечує самофінансування територій; сприяє розв'язанню соціальних проблем населення шляхом економічного регулювання його розселення і міграції, використовуючи кредити, пільгове оподаткування та інші економічні важелі.

Інтеграційний напрям регіональної економічної політики передбачає інтеграцію знизу, що здійснюється за ініціативою органів управління регіонів, та інтеграцію зверху, що провадить уряд країни. Зокрема, у Швеції запроваджено державну регіональну економічну політику, спрямовану на формування міцного підґрунтя самостійного розвитку регіонів, насамперед на основі їх переваг і власного економічного потенціалу.

У Швеції сформовано систему, за якої регіональна адміністрація реалізовує загальнонаціональні директиви. При Міністерстві промисловості і торгівлі створено підрозділи, до сфери діяльності яких належить розробка регіональної політики для слаборозвинених районів, контроль за здійсненням регіональної політики та зв'язок з Європейською Комісією, а формування стратегій розвитку регіонів здійснюють адміністративні ради відповідних графств.

Варто зазначити, що у Швеції створюють державні регіональні компанії, які беруть пайову участь у реконверсії підприємств і організацій, що виробляють нові товари та підтримують малі і середні підприємства. Головними інструментами регіональної економічної політики є вирівнювання доходів і витрат регіонів, надання їм дотацій, а також участь держави у фінансуванні інвестиційних проєктів, які сприяють зміцненню конкурентоспроможності регіонів як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Водночас слід зазначити, що головна передумова ефективності шведської моделі регіонального розвитку – високий рівень децентралізації державної влади та відповідно автономність і фінансова самостійність органів місцевого самоврядування.

Отже, світова практика останніх десятиріч свідчить, що оновлення інструментарію управління регіонами і форм реалізації регіональної економічної політики в умовах глобалізації та багаторівневої інтеграції має спиратися на принципово нові, гнучкі та злагоджені форми взаємодії, ініціативно трансформуючи слабкі місця в можливості, свідомо мобілізуючи власний потенціал регіону до розвитку, нейтралізуючи конфлікти інтересів спільною конструктивною взаємодією, спрямовано формуючи систему регіональних інститутів залучення інвестицій і поширення інновацій.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що незважаючи на суттєві відмінності щодо формування й реалізації регіональної економічної політики у країнах світу у кожній із них чітко простежується тенденція до зростання ролі і значення регіонів у соціально-економічному розвитку. Зарубіжний досвід свідчить, що регіональна економічна політика вимагає довгострокового стратегічного бачення цілей. Програми регіонального розвитку характеризуються поєднанням як галузевих, так і територіальних підходів

Провідною тенденцією регіонального розвитку країн ЄС стає активізація прикордонного співробітництва, що посилює зовнішньоекономічний вектор

діяльності регіонів, сприяє створенню Єврорегіонів, транскордонних кластерів та виводить регіональну політику на новий рівень міжнародних інтеграційних і коопераційних зв'язків. Децентралізація повноважень центральної влади на користь регіональних та місцевих органів управління є визначальним чинником, що забезпечує планомірну реалізацію потенціалу регіонального розвитку в зарубіжних країнах.

Нерівномірність соціально-економічного розвитку породжує суспільно-просторову поляризацію, яка, з одного боку, посилює розбіжність між полюсом і периферією з точки зору економічних і соціальних індикаторів. З іншого боку, полюси можуть виступати в якості центру, з якого поширюються на оточуючу територію позитивні тенденції в економічному розвитку і покращення якості життя населення.

Проблеми розвитку регіонів у ЄС розглядаються через політику згуртування, що являє собою «висловлення солідарності між державами членами та регіонами з метою збалансованого розвитку на усій території ЄС зменшення структурних розбіжностей між регіонами, досягнення рівних можливостей для усіх». Ідеї соціального згуртування набувають актуальності з підписанням Римського договору у 1957 році.

У преамбулі цього договору зафіксовано бажання держав-членів бажання забезпечити прогрес своїх країн шляхом реалізації спільних дій для усунення бар'єрів, які розділяють Європу, з метою гармонізації розвитку шляхом зменшення розбіжностей між регіонами та подолання відставання менш розвинених регіонів. Римським договором було визначено необхідність зменшення суттєвих відмінностей у соціально-економічному житті регіонів держав.

Саме з цього часу вирівнювання пропорцій регіонального розвитку стає одним із головних пріоритетів регіональної політики на європейському континенті. Одним з засобів досягнення цілей згуртування є Європейський соціальний фонд, який націлений на покращення можливостей працевлаштування, сприяння

професійній і географічній мобільності і, як наслідок, підвищення рівня життя населення за рахунок професійної перепідготовки та переселення безробітних, забезпечення захисту доходу працівників, які постраждали від виробничих змін.

У Франції у 1949 році було створено підрозділ у справах територій при Міністерстві будівництва. Поряд із цим, внаслідок стагнації галузей промисловості у 1950-1960-х роках, уряди інших європейських країн почали здійснювати заходи стосовно сповільнення занепаду цих галузей. Така політика вважалася «галузевою», оскільки була призначена лише для конкретних секторів національного господарства.

Наступним етапом стають підходи, спрямовані на регіональний розвиток. У першу чергу ці підходи були націлені на задоволення потреб окремих територій, які перебували у фазі економічного спаду, а не потреб конкретного сектору. Саме таких підхід дав поштовх формуванню нової регуляторної парадигми, що була спрямована на розвиток регіону, а не стимулювання лише окремих галузей.

У 1999 році Рада Європи започаткувала реформу структурних фондів. Згідно з нововведеннями, було передбачено наступне скорочення цільових категорій:

I. Найвищий ступінь сприяння тим регіонам, де ВВП на душу населення менше, ніж 75% у середньому по ЄС. Метою підтримки Фонду у цьому випадку є вирівнювання економічних пропорцій регіонального розвитку.

II. Регіони з високим рівнем безробіття, метою є підтримка структурно слабких регіонів.

III. Підтримка ініціативи в освіті та перекваліфікації кадрів з метою розвитку людських ресурсів. Політика згуртування ґрунтується на чотирьох принципах.

Першим принципом є концентрація. Вона включає в себе концентрацію ресурсів, оскільки значна частина коштів фонду зосереджується на менш розвинених регіонах і країнах; концентрацію зусиль, що полягає у орієнтації інвестицій на ключові пріоритети зростання; концентрацію витрат шляхом фінансування кожної програми.

Другим принципом є програмування, сутність якого полягає у пріоритетності у фінансуванні багаторічних національних програм, спрямованих , а не окремих проектів.

Третій принцип – це партнерство. Кожна програма є продуктом роботи колективу авторів за участю влади на європейському, регіональному та місцевому рівні, а також соціальних партнерів та організацій громадянського суспільства. Всі етапи процесу програмування здійснюються в умовах партнерства: від проектування до управління та моніторингу до оцінки. Саме такий підхід може гарантувати, що дії будуть адаптовані до місцевих і регіональних потреб і пріоритетів. Додатковість є четвертим принципом. Фінансування з європейських фондів не може замінити національні витрати країни-члена.

Цікавим є досвід із структури управління в країнах ЄС, де рівень децентралізації визначає державний устрій. В таких країнах, як Ірландія, Португалія та Греція, використовується централізований підхід щодо регіональної політики. Так, у Греції відповідальність за проведення регіональної політики покладено на Міністерство національної економіки. У 1989 році урядом було здійснено спробу передачі невеликих проектів на територіальний рівень, однак впровадження цієї практики не набуло належної ефективності через відсутність необхідного досвіду на місцях.

Отже, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що незважаючи на суттєві відмінності щодо формування й реалізації регіональної економічної політики у країнах світу у кожній із них чітко простежується тенденція до зростання ролі і значення регіонів у соціально-економічному розвитку. Зарубіжний досвід свідчить, що регіональна економічна політика вимагає довгострокового стратегічного бачення цілей. Програми регіонального розвитку характеризуються поєднанням як галузевих, так і територіальних підходів

Проблеми розвитку регіонів у ЄС розглядаються через політику згуртування, що являє собою «висловлення солідарності між державами членами та регіонами з

метою збалансованого розвитку на усій території ЄС зменшення структурних розбіжностей між регіонами, досягнення рівних можливостей для усіх».

Світова практика останніх десятиріч свідчить, що оновлення інструментарію управління регіонами і форм реалізації регіональної економічної політики в умовах глобалізації та багаторівневої інтеграції має спиратися на принципово нові, гнучкі та злагоджені форми взаємодії, ініціативно трансформуючи слабкі місця в можливості, свідомо мобілізуючи власний потенціал регіону до розвитку, нейтралізуючи конфлікти інтересів спільною конструктивною взаємодією, спрямовано формуючи систему регіональних інститутів залучення інвестицій і поширення інновацій.



## **2.2 Проблеми перерозподілу світових ресурсів і забезпечення рівного доступу до них**

Існування значної економічної нерівності формує фундамент для соціальної напруженості й ставить під сумнів забезпечення сталого розвитку у багатьох країнах. Економічна нерівність населення окремо взятих країн або регіонів створює, з одного боку, фундамент для нестабільності у державі, а з іншого — сприяє підвищенню економічної активності населення, міграції та пошуку нових механізмів скорочення нерівності.

Нерівність існувала в усіх сферах соціального та економічного життя з часів виникнення суспільства. Це нерівність у доступі до життєво необхідних ресурсів, до робочих місць, освіти, медичних послуг, культурної спадщини, економічних благ тощо. Відповідно, в основі нерівності лежать відмінності людей за соціальним статусом, за розміром доходів, освітою, віком, місцем проживання, рівнем та якістю життя населення тощо.

Під економічною нерівністю ми розуміємо нерівномірний розподіл економічних ресурсів: доходів, активів, власності, багатства, капіталу між різними верствами населення, регіонами, країнами. Тобто економічну нерівність та нерівність за доходами, як трактують більшість авторів, можна ототожнювати. Перш за все нерівність розглядається у рамках окремої країни, але в умовах глобалізації та забезпечення сталого розвитку вона виходить за межі держави і розглядається як нерівність між усіма людьми. За даними Oxfam Report, 2017 р., у теперішній час економічна нерівність на планеті зросла до такої міри, що сукупний дохід 8 найбагатших людей планети зрівнявся із сукупним доходом найбіднішої половини світового населення (3,6 млрд. осіб).

Так, 8 людей разом володіють сумою у \$ 426 млрд., у середньому \$ 53,25 млрд на кожного, у той час як кожен з 3,6 мільярда найменше забезпечених людей планети має дохід менше ніж \$ 120 на одну особу. Дійсно, кількість багатих людей

у світі скорочується; для порівняння, ще у 2010 році багатство, яким сумарно володіла верхня за доходами половина людства, концентрувалося в руках 388 осіб, а в 2015 році таким же багатством володіло вже 62 особи, у 2017 — 8 осіб.

Така ситуація є крайнім проявом глобальної нерівності, тому необхідно удосконалювати механізми розподілу ресурсів у світі, регіоні, окремій країні. Як свідчать дані Всесвітнього економічного форуму (далі — ВЕФ, 2017), сім з десяти осіб живуть в країнах, де економічна нерівність суттєво збільшилась за останні 30 років.

Це є свідченням нерівномірного розподілу світового багатства і, відповідно, нерівного доступу до ресурсів. За результатами даних ВЕФ, нерівність і поляризація тепер входять в першу трійку основних рушійних сил глобальних ризиків, оскільки надмірна концентрація економічних ресурсів у руках невеликої кількості людей перекреслює можливості багатьох інших людей використовувати свої можливості, є серйозною загрозою для суспільного прогресу та сприяє виникненню конфліктів. Існування надмірної нерівності зменшує можливості людей розвиватися, поглиблює економічні та політичні бар'єри і позбавляє суспільство імпульсу для довгострокового розвитку.

На підставі досліджених джерел можна зазначити, що нерівність має багаторівневу структуру, її можна розглядати на глобальному (мега-), регіональному (мезо-), національному (макро-) та індивідуальному рівнях. При цьому нерівність є багатоаспектним явищем і проявляється у всіх сферах життя суспільства. Існування проблеми економічної нерівності зумовлено цілою низкою причин об'єктивного і суб'єктивного характеру.

Охоплені не усі причини нерівності, їх обсяг значно більший, але навіть це дає нам підстави констатувати, що нерівність можна пояснити наявністю (відсутністю, недостатньою кількістю) різних ресурсів: капіталу, природних ресурсів, висококваліфікованої робочої сили, торгівлі, науково-технічного потенціалу, високих доходів, доступу до соціальних благ, інвестицій тощо. Наявність або

відносний дефіцит тих чи інших причин і факторів пояснює існування нерівності та низьких показників доходу на душу населення. Унаслідок різних причин окремі люди, країни в цілому не можуть мати однакові доходи, рівень життя та доступ до благ, що порушує соціальну справедливість.

Економічна нерівність сприймається як прояв соціальної несправедливості, що породжує соціальні конфлікти, різні форми протестів і навіть революції, які іноді призводять до зміни влади.

З одного боку, економічна нерівність є цілком нормальним явищем у розвиненій ринковій економіці, тобто існування нерівності можна узяти за аксіому, оскільки в умовах функціонування ринкової системи нерівність створює дієві мотиви до праці та інвестування. З іншого боку, надмірна нерівність може досягати величезних масштабів і створювати загрозу політичній та економічній стабільності в країні. Проте питання про оптимальний (допустимий) рівень нерівності є аспектом для дослідження.

Одним із дослідників нерівності був видатний економіст і соціолог В. Парето (V. Pareto), який ще у 1897 р. сформулював універсальний принцип, названий в економічній теорії «законом Парето», або «принципом 20/80».

Аналізуючи тогочасну структуру розподілу доходів серед населення Італії, Парето виявив таку пропорцію: 20 % населення зосереджує у своїх руках 80 % сукупного доходу, тоді як більшості населення (80 %) дістається лише 20 % сукупного доходу. Згідно із законом Парето, нерівномірність розподілу доходів є стійкою для усіх країн, незалежно від соціальних і політичних факторів, а її величина (пропорція 20/80) скрізь майже однакова.

У сучасних умовах аргументацією такого підходу є дослідження Х. Габріеля Пальми (J. G. Palma, 2006), який виявив, що доходи середнього класу в більшості випадків складають близько половини валового національного доходу (далі — ВНД), тоді як друга половина доходів розподілена між найбагатшими 10 % і найбіднішими 40 %, проте частки цих двох груп в різних країнах істотно

відрізняються. Таку залежність назвали «коефіцієнтом Пальми», який розраховується як співвідношення частки найбагатших 10 % населення у ВНД до частки найбідніших 40 %.

Згідно зі звітом Human Development Report 2016, коефіцієнт Пальми має найнижчі значення у таких країнах, як: Україна — 0,8; Казахстан — 0,9; Норвегія — 0,9; Словенія — 0,9; Словаків — 0,9; Чехія — 0,9; Молдова — 0,9, найвище значення мають Південна Африка — 7,1; Гаїті — 6,5; Ботсвана — 5,8; Центральна Африканська республіка (ЦАР) — 4,5. Коефіцієнт Пальми за країнами Східної Європи та Центральної Азії показано.

За наведеними даними видно, що суттєвого збільшення доходів у найбідніших 40 % населення не відбулося. Це є свідченням того, що проблема нерівності залишається невирішеною. Отже, аналіз ознак економічної нерівності свідчить про нерозривний її зв'язок із соціальними, політичними, географічними та іншими факторами, котрі впливають на розмежування населення й нерівний доступ до ресурсів. Такий підхід цілком співпадає з фактом переходу сучасної економічної науки від теорії факторів економічного зростання до теорії «стійкого розвитку людини» та його потенціалу.

Отже, коли збільшується нерівність, зменшуються можливості, і при цьому не має значення, якого рівня нерівності це торкається: індивідуального, національного чи глобального.

Обсяг причин нерівності значно більший, але навіть це дає нам підстави констатувати, що нерівність можна пояснити наявністю (відсутністю, недостатньою кількістю) різних ресурсів і відсутністю доступу до них.

## **2.3 Перерозподіл доходів в національних економіках як фактор створення бази національних інвестицій**

В основі визначення категорії «дохід» лежить ідея англійського економіста Дж.Р. Гікса. У своїй праці «Вартість і капітал» економіст дав кілька визначень категорії «дохід»:

1) дохід – це максимальна кількість засобів, які можна витратити протягом певного періоду за умови, що відповідно до наявних очікувань капітальна вартість майбутніх надходжень залишиться попередньою;

2) дохід – це максимальна кількість засобів, які індивід може витратити протягом конкретного тижня, і які він очікує витратити протягом кожного наступного тижня.

Ці ідеї Гікса і лягли в основу концепції доходів, прийнятої в новій системі національних рахунків ООН 1993 року. Згідно з концепцією, дохід потрібно визначати як максимальну суму грошей, яку можна використати на споживання впродовж деякого проміжку часу і у той же час зберегти наприкінці цього періоду капітал, який був на початку. Для аналізу стану матеріального добробуту домогосподарств (домогосподарство – це сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні, або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю чи частково об'єднують та витрачають кошти) згідно з Держкомстатом України до системи показників рівня життя домогосподарств зараховано:

1) грошові доходи – надходження грошей у вигляді оплати праці, доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, надходження від продажу продуктів сільського господарства, доходів від власності, пенсії, стипендії, різні допомоги, грошову допомогу від родичів та інших осіб, аліменти тощо;

2) негрошові доходи – вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства, вартість подарованих продуктів харчування, суми пільг та субсидій

3) загальні доходи – сума грошових та негрошових доходів;

4) сукупні ресурси – загальні доходи, використані заощадження, прирости позик, кредитів, а також повернення боргів домогосподарству. Враховуючи визначення Гікса, що дохід – це певна кількість засобів, якими володіє індивід, і які він очікує витратити протягом наступного періоду життя, власне згідно з цим трактуванням, негрошові доходи важко зарахувати до доходів як таких, оскільки вони є одноразовими і відсутня надія на їх повторення. В економічній науці є декілька основних економічних шкіл, які зробили істотний внесок у теорію розподілу та перерозподілу доходів населення(див в табл 1).

Класична школа розглядає суспільство, як єдність, і кожен член суспільства має свою частку в національному доході. Добробут і щастя кожного знаходиться в залежності від добробуту суспільства в цілому. Зростання національного багатства впливає на зростання життєвого рівня громадян. Вільне підприємництво повинно забезпечувати зростання національного багатства і тому воно отримує гарантії недоторканості в державній політиці невтручання. У суспільстві є 3 класи: капіталісти, наймані робітники і земельні власники та 3 види доходів: прибуток, заробітна плата, земельна рента.

Марксизм розглядає перерозподіл, за допомогою того, що власники капіталу привласнюють додаткову вартість, а наймані працівники – вартість робочої сили. Робітники створюють продукцію на більшу величину, ніж складають витрати на їх утримання та відтворення.

Прибуток власника оцінюється як результат експлуатації робочої сили. Зростання продуктивності праці, досягнуте при капітальному способі виробництва, даючи вигоди капіталісту, не звільняє робітників від всезростаючої бідності.

К.Каутський стверджував, що зубожіння робітників треба сприймати як тенденцію, а не як реальний факт.

Теорія розподілу доходів маржиналізму ґрунтується на основі граничної корисності. Усі фактори виробництва створюють національний дохід і беруть участь у його привласненні. Прибуток є платою за використання такого фактору як підприємницький хист. Існує природний закон розподілу, згідно з яким кожен економічний суб'єкт має свою винагороду.

За теорією інституціоналізму, економіку неможливо розглядати без аналізу соціальних, політичних та соціально-психологічних чинників. Величина заробітної плати визначається двома чинниками – продуктивністю суспільної праці, яка визначає обсяг суспільного продукту, що підлягає розподілу між суспільними.

Збільшення нерівності розподілу доходів у всіх країнах з перехідною економікою зумовили поширення бідності – явища, існування якого у командно-адміністративних економіках завжди заперечували.

Бідність, як соціально-економічне явище безпосередньо пов'язана як з рівнем економічного розвитку, так з нерівністю у доступі до матеріальних та нематеріальних благ. Це означає, що, по-перше, бідність існує завжди, змінюються лише її форми та прояви, а по-друге, бідність є відносною у часі та просторі – кожна країна в конкретний проміжок часу використовує своє трактування бідності. Так, у країнах з низьким рівнем соціально-економічного розвитку бідність віддзеркалюється у таких явищах, як голод, відсутність доступу до чистої питної води, неписьменність, висока смертність від інфекційних та паразитарних захворювань, які сучасні засоби медицини успішно лікують.

У країнах з високим рівнем добробуту бідність може ототожнюватися із відсутністю коштів на товари тривалого користування, з неможливістю отримання кредиту чи відсутністю доступу до професійної освіти. До складу бідних у результаті низької заробітної плати та її заборгованості потрапило чимало представників колишнього середнього класу країни.

До прошарку бідних увійшли багато працівників престижних професій: викладацький персонал ВНЗ, професійні медики, науковці, вчителі. На думку, Е. Лібанової, існує бідність «сильних» та «слабких»: бідність «слабких» – це бідність непрацездатних або частково непрацездатних осіб, осіб з особливими потребами. Така бідність має соціальне забарвлення, вона обумовлена демографічними особливостями окремих категорій населення.

Певні прояви бідності «слабких» спостерігаються в будь-яких суспільствах, але підтримка вразливих верств належить до основних функцій держави і має здійснюватися на засадах соціальної допомоги, а не соціального страхування. На відміну від бідності «слабких», бідність «сильних» виникає переважно в кризових умовах, коли повноцінні працездатні особи не з власної вини не в змозі забезпечити своєю працею прийнятні в суспільстві стандарти способу життя. У цьому контексті бідність «сильних» має переважно економічну природу.

Власне тому, насамперед, потрібно будувати механізм подолання бідності «сильних», які сформують здорове, гармонійне суспільство, в якому бідність «слабких» поступово скорочуватиметься. Проблему нерівності розподілу можна аналізувати на основі даних про розподіл доходів та видатків, а ще доречніше аналізувати обсяг споживання. Існує декілька аргументів, чому дані про споживання домогосподарств точніше відображають реальний стан справ у перехідних економіках.

У багатьох країнах з перехідною економікою люди отримували заробітну плату нерегулярно, із затримкою кілька місяців. Власне, у такому разі, інформація про обсяги споживання точніше віддзеркалює рівень життя ніж доходи. По-друге, не всі доходи проходять процедуру декларації, оскільки вони отримані від нелегальної чи напівлегальної діяльності. По-третє, домогосподарства споживають продукти на присадибних ділянках, що не впливає на грошові доходи, але змінює обсяг споживання.



Для того, щоб доходи і витрати усіх домогосподарств могли бути достовірними показниками їх добробуту, необхідно внести поправку на чисельний склад домогосподарств і звести до подушевого доходу.

Найпростіше – це поділити дохід домогосподарства на кількість осіб. Однак є один нюанс, починає спрацьовувати ефект масштабу, оскільки домогосподарства з 5 осіб з доходом – 250 ум. од. є у кращому становищі, ніж одна особа з доходом – 50 ум. од. ефект масштабу проявляється за декількома напрямками: · у межах домогосподарства можна розділити видатки на оплату комунальних послуг, утримання авто; · вік чи стать членів домогосподарств також впливає на досягнення певного рівня добробуту.

Економію на масштабі можна визначити через зведення розміру домогосподарства до показника, який називається еквівалентним розміром домогосподарства. Для прикладу, домогосподарство з еквівалентним розміром 2,5 повинно споживати у 2,5 рази більше ніж домогосподарства з однієї особи. Шкала еквівалентності враховує вікову структуру та кількість членів домогосподарств.

Отже, дохід – це максимальна кількість засобів, які можна витратити протягом певного періоду за умови, що відповідно до наявних очікувань капітальна вартість майбутніх надходжень залишиться попередньою.

Також дохід – це максимальна кількість засобів, які індивід може витратити протягом конкретного тижня, і які він очікує витрачати протягом кожного наступного тижня.

Для того, щоб доходи і витрати усіх домогосподарств могли бути достовірними показниками їх добробуту, необхідно внести поправку на чисельний склад домогосподарств і звести до подушевого доходу.

## Суть теорій перерозподілу різних економічних шкіл

Назва економічної школи	Представники	Економічна суть в контексті розподілу та перерозподілу доходів
Класична школа	А. Сміт, Д. Рікардо, Дж.С. Мілль, Е. Берк, Дж.Прістлі, Дж. Бентам, А. Юнг, Ф. Лассаль, Мак-Кулох	Суспільство, як єдність, і кожен член суспільства має свою частку в національному доході. Добробут і щастя кожного знаходиться в залежності від добробуту суспільства в цілому. Зростання національного багатства впливає на зростання життєвого рівня громадян. Вільне підприємництво повинно забезпечувати зростання національного багатства і тому воно отримує гарантії недоторканості в державній політиці невтручання. У суспільстві є 3 класи: капіталісти, наймані робітники і земельні власники та 3 види доходів: прибуток, заробітна плата, земельна рента
Марксизм	К. Маркс, К. Каутський	Власники капіталу привласнюють додаткову вартість, а наймані працівники – вартість робочої сили. Робітники створюють продукцію на більшу величину, ніж складають витрати на їх утримання та відтворення. Прибуток власника оцінюється як результат експлуатації робочої сили. Зростання продуктивності праці, досягнуте при капітальному способі виробництва, даючи вигоди капіталісту, не звільняє робітників від всезростаючої бідності. К.Каутський стверджував, що зубожіння робітників треба сприймати як тенденцію, а не як реальний факт
Маржиналізм	Л. Вальрас, К. Менгер, Е. Бем-Баверк, Л. Візер, Дж.Б. Кларк	Теорія розподілу доходів ґрунтується на основі граничної корисності. Усі фактори виробництва створюють національний дохід і беруть участь у його привласненні. Прибуток є платою за використання такого фактору як підприємницький хист. Існує природний закон розподілу, згідно з яким кожен економічний суб'єкт має свою винагороду
Інституціоналізм	Т. Веблен, В. Комонс, В. Мітчел, В. Гамільтон, А. Берлі, В. Льюїс, М. Туган-Барановський, Я. Таката	Економіку неможливо розглядати без аналізу соціальних, політичних та соціально-психологічних чинників. Величина заробітної плати визначається двома чинниками – продуктивністю суспільної праці, яка визначає обсяг суспільного продукту, що підлягає розподілу між суспільними класами та соціальною силою робітничого класу, від якої залежить частка суспільного продукту, яка надходить у розпорядження робітника. Туган-Барановський вважав, що «чим більше згуртовані робітники, тим вони економічно сильніші по відношенню до капіталістів і тим більшу частку свого продукту можуть відстояти у боротьбі з останніми»

Примітка. Побудовано автором за даними An Overview of Growing Income Inequalities in OECD Countries: Main Findings [Eresource] // OECD Publishing. – 2011. Access mode : <http://www.oecd.org/els/soc/49499779.pdf>.

## ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Концепція нерівності можливостей раніше використовувалася для розмежування особистої відповідальності та обставин щодо економічних результатів у житті.

Інтеграційний напрям регіональної економічної політики передбачає інтеграцію знизу, що здійснюється за ініціативою органів управління регіонів, та інтеграцію зверху, що провадить уряд країни.

У глобальному контексті розвитку посилюється важливість локальних особливостей, матеріальних і нематеріальних активів окремих регіонів. Останніми роками поширення набула нова парадигма регіонального розвитку і зростання, яка дістала назву «політика, що спирається на можливості місць».

Проблеми розвитку регіонів у ЄС розглядаються через політику згуртування, що являє собою «висловлення солідарності між державами членами та регіонами з метою збалансованого розвитку на усій території ЄС зменшення структурних розбіжностей між регіонами, досягнення рівних можливостей для усіх».

З одного боку, економічна нерівність є цілком нормальним явищем у розвиненій ринковій економіці, тобто існування нерівності можна узяти за аксіому, оскільки в умовах функціонування ринкової системи нерівність створює дієві мотиви до праці та інвестування. З іншого боку, надмірна нерівність може досягати величезних масштабів і створювати загрозу політичній та економічній стабільності в країні. Проте питання про оптимальний (допустимий) рівень нерівності є аспектом для дослідження.

Основні її причини – нерівність у доступі до ресурсів, що, у свою чергу пояснює і рівень розвиненості виробництва, і нерівний рівень зайнятості.

## **РОЗДІЛ 3 МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ВИРІВНЮВАННЯ**

### **3.1 Бідність та міжнародна міграція населення**

У сучасному світі міжнародні економічні відносини стають більш широкими і різноманітними. Розвиток транспорту та сучасних засобів зв'язку, уніфікація законодавства і відкритість економіки дають змогу вільно переміщати між країнами не тільки товари й послуги, але й фактори виробництва.

Одним із таких факторів, що володіє високою мобільністю, є робоча сила. Міжнародна міграція робочої сили є частиною міграційних процесів, які відбуваються у світовому масштабі, вона стає однією з найважливіших форм міжнародних економічних відносин.

Міграційні процеси у світі набирають оберти. У світовій економіці міграція робочої сили вирівнює умови праці, зайнятості, доходів населення, загострює протиріччя між країнами і всередині них. Відбувається розширення масштабів добровільної і вимушеної міграції та залучення в ці процеси все більшого числа країн, збільшується потік нелегальної міграції.

Теорія про зв'язок між міграцією та нерівністю полягала головним чином у тому, чи збільшує чи зменшує нерівність у світі рух людей. Результати можуть різнитися, оскільки можливо, що нерівність зростає в країні, яка приймає мігрантів, але зменшиться в країні, яка їх направляє, проте можливо також, що трапиться навпаки. Крім того, ми повинні враховувати, що обидві держави можуть отримати вигоду або постраждати від міграції, збільшуючи або нещастя, або добробут у світі в цілому. Я стверджую, що для того, щоб зрозуміти справжній ефект нерівності у світі, нам слід розглянути різні приклади з вивчення різних країн, континентів та періодів часу, оскільки було лише кілька спроб такого синтезу.

Одним із загальноприйнятих аргументів проти імміграції було те, що це спричинить економічний шок на ринку праці країни, що приймає, і що в подальшому призведе до зниження заробітної плати некваліфікованих та створить значну нерівність у доходах між місцевими жителями вищої кваліфікації та іммігрантами нижчої кваліфікації. Ч. Бін та ін. в своєму аналізі сегментації ринку праці стверджують, що ці величезні відмінності між зарплатою працівників можуть виникати через нижчу освіту мігрантів, а також через пільговий режим роботодавців через їх національне походження.

Оскільки зазвичай велика кількість іммігрантів є низькокваліфікованими або некваліфікованими працівниками, ми можемо очікувати згубного впливу на заробітну плату місцевих низькокваліфікованих робітників, що спричинить подальшу нерівність, збільшуючи розрив між висококваліфікованими та низькокваліфікованими робітниками. Це узгоджується з класичною економічною теорією, яка передбачає, що іммігрантська праця буде знижувати заробітну плату низькокваліфікованих робітників, але це не впливатиме на зарплату висококваліфікованих робітників.

Таку ж лінію мислення використовують й інші дослідники, які, ґрунтуючись на своїх твердженнях на економічній теорії та емпіричних даних, стверджують, що частка освіченої праці показала U-подібну похилу залежність з коефіцієнтом Джині.

Це означає, що вступ висококваліфікованих іммігрантів на ринок праці розвинутої країни, де високий коефіцієнт висококваліфікованої робочої сили, виявився причиною зменшення індексу Джині та зниження рівня нерівності. Однак їх аргументи можуть також припускати протилежне: якщо мала відбутися імміграція низькокваліфікованих робітників, то це могло б фактично спричинити вищий рівень нерівності.

Деякі дослідження свідчать, що це не так, і іммігранти або мають незначний позитивний, або зовсім малий вплив на рівень заробітної плати в приймаючій державі. Також дослідники стверджують, що вплив міграції на ринок праці не є явно

негативним, але більш-менш неоднозначним. Вони дійшли висновку, що, хоча нерівність заробітної плати в США зростає з 1970-х років, це не можна пояснити збільшенням імміграції, а широким поєднанням інших економічних факторів, що впливають на ринки праці.

Дослідження в рамках розширення Європейського Союзу після 2004 року також стверджують, що загальна міграція мала дуже незначний або неіснуючий вплив на рівень безробіття та заробітну плату нижчого кваліфікованого сектору в країнах ЄС-15.

Це спростувало аргумент, що імміграція має явно негативний вплив на заробітну плату низькокваліфікованих місцевих жителів або спричиняє величезний рівень безробіття серед іммігрантів, що може забити ще більший клин між висококваліфікованими та низькокваліфікованими працівниками. Можливо, попередні дослідження не виявили значного ефекту, оскільки вони зосереджувались на міграції до багатих країн, які, як правило, мають сильну економіку та краще здатні поглинати мігрантів.

Згідно з цим мисленням, міграція, що відбувається між країнами, що розвиваються, буде кардинально іншою, оскільки різниця в заробітній платі між країнами, що отримують, і країною, що відправляє, буде меншою, а місцеві установи матимуть менше повноважень, щоб справлятися з новоприбулими іммігрантами. Незважаючи на те, що ці припущення можуть здатися вірними, тематичні дослідження розповідають іншу історію. Винятковим прикладом міграції Південь-Південь є Коста-Ріка, де раптовий приплив нікарагуанських іммігрантів у 90-ті роки збігся із зростанням нерівності.

На перший погляд, існує прямий причинно-наслідковий зв'язок між іммігрантами та зростанням нерівності в доходах, але дослідження, проведене Томасом Гіндлінгом, показало, що «якщо що, присутність нікарагуанців у даних зменшує нерівність».

Крім того, заробіток у тих галузях промисловості, де переважали іммігранти, зростав швидше, ніж інші сектори. Тому імміграція нікарагуанців фактично доповнювала робочу силу та забезпечувала кращий розподіл робочої сили. Беручи до уваги тематичні дослідження, стає очевидним, що незалежно від того, стосується це розвинутої країни чи країни, що розвивається, імміграція не збільшує або зменшує нерівність у країні, за коефіцієнтом Джині. Більше того, міграція, здається, була позитивною силою, яка дозволила мігрантам отримувати вищу заробітну плату в приймаючій країні, не порушуючи її місцевий ринок праці. Якщо нерівність зростала в таких місцях, як США та Коста-Ріка, то її причини, здавалося, були зовнішніми за своєю природою і не можуть бути прямо пов'язані з мігрантами.

Неважаючи на нерівний доступ до міграції, зважаючи на диспропорції у спроможності громадян країн, що розвиваються, переїжджати до інших країн. Існування капіталу відіграє важливу роль у цьому плані. Наприклад, у Західній Індії доступ до мереж рекрутерів або родичів за кордоном є найважливішим фактором здатності мігранта переїхати до іншої країни.

Емігранту потрібна значна кількість початкових ресурсів, щоб розпочати подорож через кордон. Це підтверджується тим фактом, що найбільший обсяг міграції до країн ОЕСР припадає на країни із середнім рівнем доходу (49,9 млн) і найменший з країн з низьким рівнем доходу (11 млн). Очевидно, це не означає, що громадяни країн з низьким рівнем доходу не хочуть переїжджати до країн ОЕСР, але що їм бракує ресурсів для еміграції. Для міграції потрібен певний капітал, і це головна причина, чому найбільші еміграційні країни світу, такі як Мексика та Туреччина, не входять до списку найменш розвинених країн.

Друге питання - це "відтік мізків", який відбувається, коли безпрецедентна кількість людей з високою кваліфікацією виїжджає з рідних країн на роботу в інше місце, сприяючи витоку високоосвіченої робочої сили з вищою освітою. Найбільш чітко це можна побачити в таких регіонах, як Карибський басейн, де 80%

працівників із вищою освітою з таких країн, як Гаїті, Ямайка, Гренада та Гайана працюють і живуть за кордоном, переважно в США та країнах ОЕСР.

Деякі автори, такі як Капур і Макхейл, припускають, що мігранти, які виїжджають з батьківщини, можуть сприяти продовженню економічної та соціальної стагнації вдома і посилювати традиційну нерівність між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Інші автори, такі як Х. де Хаас, не погоджуються з цією похмурою точкою зору і стверджують, що насправді "відтік мізків" відбувається в масових масштабах лише в дуже небагатьох країнах, і на світовому рівні країни, що розвиваються, не втрачають значної частки високоосвічених. Згідно з цим аргументом, "відтік мізків" не має великого впливу, якщо врахувати загальну картину. Крім того, негативні наслідки міграції можуть стати меншими, якщо врахувати корисність таких заходів, як грошові перекази, для подолання нерівності.

У попередні десятиліття грошові перекази зростали швидше в найменш розвинених країнах, ніж чисті надходження прямих іноземних інвестицій - доказ того, що вони почали відігравати все більшу роль у галузі розвитку. Однак вплив грошових переказів на нерівність у країні, що направляє мігрантів, не є настільки однозначним. Грошові перекази також критикували за те, що вони генерують додаткові витрати на споживання і не використовуються для довгострокових інвестицій. Де Хаас відмовився від цього, стверджуючи, що грошові перекази, якщо що, "потенційно дозволяють мігрантам та членам їх сімей інвестувати в сільське господарство та інші приватні підприємства", даючи їм можливість інвестувати у свою економічну діяльність та отримати доступ до багатства.

Але, як і у випадку з "відтоком мізків", здається, різниця в ефектах спостерігається в інших регіонах. Дивлячись на Пакистан та Бангладеш, нерівність між місцевими жителями фактично зросла завдяки грошовим переказам. Ті, хто має доступ до іноземного доходу через родичів мігрантів, стали значно вищим, ніж ті, хто цього не робить, і, як виявляється, доступ до іноземних фондів фактично



закріпив існуючу нерівність у цих регіонах. Це пов'язано з проблемою нерівного доступу до міграції та початкового капіталу, чи є у сімей гроші, щоб відправити членів сім'ї в інші країни.

На рисунку 4 можна прослідити еволюцію бідності за регіонами світу. Саме за допомогою даної таблиці можна відслідкувати тенденцію бідності серед різних регіонів світу. У період між 1820 і 1914 роками 25,5 мільйона мігрантів виїхали з переважно найбідніших частин Західної Європи і перетнули океан, щоб оселитися в Сполучених Штатах Америки. Вони в основному походили з бідних європейських країн, таких як Норвегія, Швеція, Ірландія, Іспанія та Італія, які не мали землі, але мали багато робочої сили, і переїхали до таких країн, як США та Канада, які були порівняно багатими землею, але не мали робочої сили. Це відповідає теоремі Гекшера-Оліна, яка стверджує, що країни з великим капіталом (США) зможуть залучати робочу силу, але країни, що мають велику кількість робочої сили (Італія, Іспанія, Норвегія, Швеція), залучатимуть капітал, створюючи спосіб руху, який був би взаємовигідним

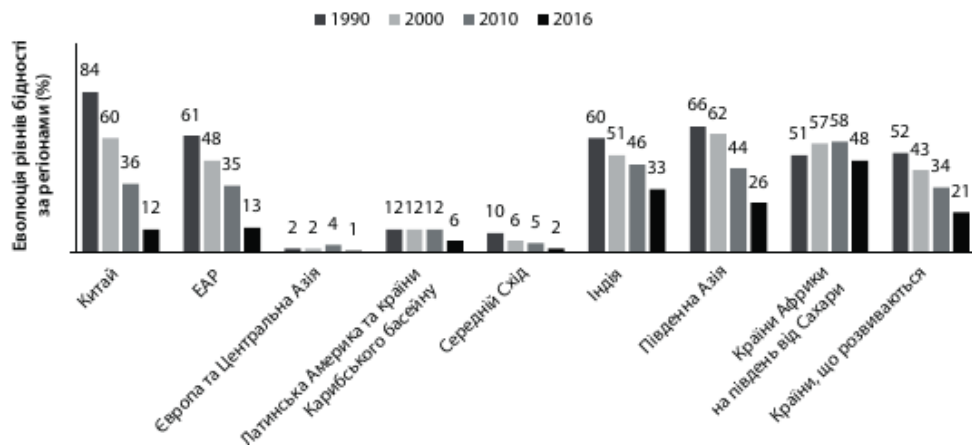


Рис. 4 Еволюція рівнів бідності за регіонами

Примітка: Побудовано автором за даними організації OECD. Organisation for Economic Co-operation and Development.

Д. Вільямсон стверджував, що в довгостроковій перспективі північноатлантична міграція спричинила значне зближення заробітної плати між ринками праці Західної Європи та Північної Америки. Ті працівники, які виїхали з рідних країн, змогли отримати роботу в швидкозростаючих економіках США та Канади, але в той же час доходи зросли і для тих, хто залишився в країнах, що відправляють. Це означало б, що і ті, хто виїхав і залишився, стали відносно краще забезпеченими, ніж були раніше.

Ця кореляція могла бути пов'язана з тим, що європейським країнам, таким як Норвегія та Ірландія, було заздалегідь зрозуміло змогу економічного зростання через технологічний прогрес та зниження народжуваності. Однак Вільямсон стверджує, що без еміграції умови життя людей, які залишились позаду, покращувалися б повільніше: наприклад, якби Швеція не зазнала жодної еміграції між 1870 і 1910 роками, зростання заробітної плати було б на 12% меншим.

Отже, це зменшило нерівність транснаціональних доходів між країнами, що отримують та країнами, що направляють, зробивши дефіцит робочої сили у Старому світі (країни, що посилають). Подібний ефект наздоганяння може виникнути в результаті міграції Південь-Північ, де заробітна плата країни, що отримує, може бути більш ніж у десять разів більша від заробітної плати країни, що направляє. Чим більше людей мігрує, тим більше відбуватиметься зближення середньої заробітної плати.

Розглядаючи позитивні наслідки великої міграції з другої половини 19 століття до 1914 року, зрештою не всі стали переможцями. Перш за все, важливо відзначити, що не всі громадяни Європи, які брали участь у міграції через океан, бачили, як зарплати своїх батьків доганяють зарплати в Північній Америці. Наприклад, східноєвропейці не змогли взяти участь у такій же мірі в конвергенції - заробітна плата залишалася значно нижчою, ніж у Західній Європі та Північній Америці. Відтепер вже можна засвідчити важливу частину диференціації, яка мала місце серед іммігрантів.

Це було ще більше посилено ієрархізацією, оскільки можливості працевлаштування були набагато кращими для іммігрантів із Північної та Західної Європи, ніж для іммігрантів зі Східної чи Південної Європи. Це, безумовно, спричинило нерівність у короткотермінових доходах серед самих іммігрантів щодо індексу Джіні, але не стосовно "концепції 2", зваженої за чисельністю населення нерівності між країнами (між країнами Нового та Старого Світу). Лише в довгостроковій перспективі ефект вибіркості на робочих місцях пом'якшився, коли достатня кількість мігрантів змогла закріпитися в країні та створити належні мережі, які могли б допомогти майбутнім мігрантам інтегруватися в суспільство. Подібна реакція мала місце в розвинених країнах сьогодення, де мігранти ставали більш успішними, коли їхні етнічні спільноти ставали більшими та заможнішими.

По-друге, з боку країн, що приймають, важливо зазначити, що деякі дослідження стверджують, що імміграція мала негативний економічний ефект на реальну заробітну плату. Наприклад, Hatton et al. стверджують, що у випадку з США реальна заробітна плата була б загальною на 9% вищою за відсутності міграції (якщо передбачати ідеальну мобільність капіталу з постійною нормою прибутку). Зосередившись на позитивному економічному ефекті конвергенції в країнах, що направляють, слід також врахувати той факт, що це могло статися за рахунок середньої заробітної плати в країні, що приймає. Це може бути спрощеним припущенням, оскільки воно засноване на умовах, які насправді не відбуваються у реальному світі (ідеальна мобільність капіталу та постійний коефіцієнт прибутковості), але все ж варто вартувати визнання.

Основною причиною того, чому міграція мала такий великий вплив на зближення заробітної плати, були спричинені нерухомі фактори, такі як земля, яка раніше відігравала важливу роль у переважно сільськогосподарських країнах Європи 19 століття. Сьогодні у світі зберігається та сама проблема, що і більшість робочої сили країн, що розвиваються.

Міжнародна міграція є одним із найважливіших факторів, що сприяли розвитку суспільств Латинської Америки та Карибського басейну. Незважаючи на глибоко вкорінений характер цього явища в регіоні - якому надано належне історичне визнання - його стійкість та послідовні коливання з часом, як видається, не зустрічали однаково стійкого рівня уваги серед осіб, що приймають рішення в регіоні. Питання з'являється час від часу і як відповідь на сприйняття того, що один із його наслідків чи характеристик впливає на соціальну проблему.

Тому все частіше піднімаються голоси, щоб висловити прагнення або критичні погляди на типи іммігрантів, яких слід заохочувати, приймати чи відкидати; це, як правило, передбачає розробку або переформулювання правил, що регулюють переміщення людей через кордони. Втрата кваліфікованих людських ресурсів, формування соціальних мереж та роль грошових переказів - деякі елементи, що викликають інтерес до еміграції. Різні епізоди, іноді драматичні, населення, переміщеного силою через соціально-політичні потрясіння, посилюють стурбованість міграцією та її наслідками для розвитку.

Однак наукова інформація - і засновані на ній дії - не можуть бути побудовані лише на основі сприйняття, прагнень, тривог та занепокоєнь, особливо якщо вони не мають чіткої емпіричної основи. Відсутність надійної основи перешкоджає ретельному вивченню поведінки та тенденцій, прогнозуванню змін та оцінці наслідків міжнародної міграції.

Відсутність відповідної, своєчасної та відповідної інформації - що обмежує наше розуміння масштабу проблеми і, отже, нашу здатність керувати нею - пояснюється головним чином обмеженнями джерел даних, які зумовлені саме відсутністю документації у це поле. Усі дискусії щодо міграції проходять три загальні нитки, а саме: невірність даних про міграцію, відсутність узгодженої теорії для пояснення міжнародної міграції та дуже слабе розуміння складних взаємозв'язків між міграцією та стійким розвитком.

Хоча більшість країн регіону мають записи про в'їзди та вильоти через свої міжнародні порти, у цього джерела є серйозні проблеми. Оскільки метою цих записів є реєстрація пунктів перетину кордону, яких може бути дуже багато, виявити справжніх мігрантів є складним завданням; охоплення входів та виїздів може різнитися в різних пунктах пропуску; інформація, отримана про осіб, які в'їжджають або виїжджають з країн, є мізерною і не дуже корисною для аналізу; зібрані дані не завжди обробляються адекватно, і коли це відбувається, публікація затримується.

Крім того, незважаючи на зусилля, спрямовані на встановлення порівнянних критеріїв, методи реєстрації в'їздів та виїздів неоднакові в усіх країнах. Вони також мають ті самі обмеження, що й ті, що впливають на інші адміністративні записи - такі, як ті, що стосуються паспортів, віз, іноземців, що перебувають у країні, або дозволів на роботу.

З огляду на гострі недоліки альтернативних джерел, національні переписи населення є основним постачальником інформації для вивчення міжнародної міграції. Більше того, вони пропонують деякі унікальні переваги щодо універсальності та широкого спектру демографічних та соціально-економічних даних, які вони надають. Тим не менше, інформація про перепис країни не є придатною для оцінки - принаймні, не безпосередньо - еміграції вихідців з країни.

Саме тут проект IMILA щодо міжнародної міграції в Латинській Америці виявляється корисним, оскільки завдяки обміну інформацією між країнами можна організувати дані про осіб, охоплених переписами, в країнах, що не є країною народження. Найпростішим Проект IMILA дозволяє побудувати типову матрицю походження та призначення мігрантів між країнами. Характер міграції уточнюється - залежно від питань, що містяться в національних переписах, - відповідно до місця народження осіб, року прибуття в країну та місця проживання на дату до перепису. Залежно від сукупності наявних даних, країни можуть мати різні оцінки імміграції та еміграції. Особи, записані як іммігранти під час перепису однієї країни, також будуть емігрантами в країнах походження.

Ці дані використовуються для складання спеціальних підрахунків, включаючи біодемографічні характеристики (стать, вік, народжуваність, дитяча смертність) та соціально-демографічні показники (цивільний статус, освіта та професійна категорія) таких осіб.

Трудова міграція, як правило, здійснюється молодими працездатними людьми. Хоча вони часто є чоловіками, гендерний характер ринків праці як попиту, так і пропозиції є специфічним для контексту та секторів та змінюється з часом. Наприклад, молоді жінки можуть мігрувати через розширення сфери послуг, переваги експортних галузей та культурні фактори. Мігранти часто не з найбідніших регіонів, оскільки віддаленість може ускладнити міграцію та, як правило, не з найбідніших домогосподарств, оскільки вартість міграції може бути занадто високою.

Докази власності на землю як детермінанта міграції зазвичай сильно варіюються і можуть змінюватися з часом. Багато досліджень показали, що мігранти, як правило, трохи краще освічені або кваліфіковані, але, очевидно, те що багато залежить від типів доступних робочих місць, і такі закономірності також змінюються з часом. Порівняння доходів мігрантів та інших -мігранти в районах призначення показують, що перші часто не відстають від середніх показників - але не менш важливим є висновок про те, що нерівність доходів у працездатному мігрантському населенні принаймні така ж велика, як серед немігрантів та населення в цілому.

Хоча є дані про те, що найбідніші, та найменш кваліфіковані, як правило, мігрують менше, правда скоріш за все це пов'язано з тим, що найбідніші прошарки населення, рідше фіксуються в ході переписів. Недостатня звітність є актуальною в таких місцях, як В'єтнам, Китай, та Індії, де міграція між селами недостатньо зафіксована.

Люди з найбідніших районів часто не мають доступу до найперспективніших робочих місць у містах чи за кордоном, хоча вони можуть підробляти, на сезонних

сільськогосподарських працях. Крім того, стратегії виживання можуть означати, що міграція з найбільш бідніших домогосподарств включатиме молодших, вразливіших членів сім'ї - знову ж таки, ця міграція найменш вірогідно буде підхоплена опитуваннями. Важливою загальною висновком є важливість міграційних мереж як на міжнародному, так і на місцевому рівні.

Простіше кажучи, мігранти переїжджають туди, куди раніше переїжджали друзі, члени родини, сусіди чи інші люди з їхнього села. Як результат, мігранти у певному пункті призначення, як правило, походять з певних районів походження, особливо коли міграційні робочі місця є відносно привабливими та мають вищу віддачу. Люди, яким краще, можуть прокласти шлях мігрантам із меншою кількістю ресурсів. Структури міграції структуровані за соціальними поділами, такими як каста в Індії, етнічна приналежність у В'єтнамі чи релігія. Нехтувана сфера дослідження - це те, як міграційні мережі можуть збільшити або зменшити міграцію дітей. Міграція дітей може залежати від мереж дорослих мігрантів - а також дітей-мігрантів - щодо інформації, ресурсів, подорожей та контактів для полегшення прийняття рішення та процесу міграції.

Наприклад, як тривала міграція з Марокко означала, що для багатьох молодих людей питання полягає не в тому, чи мігрувати, а в тому, коли і як. Отже, різні мігранти мають різні мотиви, що відображають різноманітні можливості. Наприклад, кваліфіковані міжнародні мігранти, як правило, мають чіткі погляди на покращення становища своїх та своїх сімей, тоді як мігранти із сільських у сільські райони, як правило, мають стратегію виживання - часто в контексті сезонних можливостей - як головний мотив. Заощадження на придане є важливим мотивом для жінок-мігрантів у Західній Африці, а міграція також може бути пов'язана з певним періодом життєвого циклу в інших випадках. Таким чином, існують важливі варіації, і характеристики залежать від економічних, політичних, а також культурних обставин - змінюються з часом, частково під впливом самої міграції.

Отже, актуальність міграції робочої сили в наш час набуває все більшого значення. Міжнародна міграція робочої сили має як позитивні, так і негативні наслідки. Це робить необхідним виробити раціональний підхід до розробки, і реалізації дій країн з регулювання міграційних потоків.



### **3.2. Міжнародна міграція робочої сили як фактор подолання глобальної економічної нерівності**

Питання про грошові перекази, звичайно, є важливим наслідком міграції. Економічні теорії, як правило, різняться у трактуванні грошових переказів, а дані важко інтерпретувати. Рівні грошових переказів варіюються в широких межах залежно від таких факторів, як доступність рідного села, можливості працевлаштування, витрати на життя, легкість переказу та "орієнтація" мігранта.

Дослідження засобів існування у Кенії, Малаві, Танзанії та Уганді показало, що в Танзанії приблизно половина доходів домогосподарств отримується від сільського господарства (менше для заможних), а в іншій половині 36 відсотків доходи фермерських господарств - 11 відсотків - заробітна плата, а лише чотири відсотки - трансферти (трохи вищий для груп із нижчим рівнем доходу). Отже, приблизно по всій Африці приблизно чверть загальних доходів сільських районів може бути отримана від міграції, але з великими варіаціями, в значній мірі залежно від місцезнаходження, і з різним значенням для різних соціально-економічних груп.

Оцінка впливу грошових переказів змінилася з 1970-х років, коли було наголошено на "помітному споживанні" мігрантів та їхніх родичів, на позитивні погляди, зосереджуючись, наприклад, на умовах, необхідних для забезпечення інвестицій у грошові перекази і, принаймні на міжнародному рівні, акцент на зменшенні трансакційних витрат на пересилання грошових переказів і на те, як масштаби грошових переказів значно перевищують офіційну допомогу. Дослідники показують, що дохід від міграції стимулює економічну діяльність як безпосередньо, так і опосередковано, і що це призводить до значно вищого рівня зайнятості, інвестицій та доходів.

Нарешті, слід зазначити, що навіть дуже невеликі суми грошових переказів можуть бути життєво важливими для бідних людей, у тому числі для їх

продовольчої безпеки. Оцінки способу використання грошових переказів також демонструють різноманітність і можуть моделюватися по-різному.

Немає сумнівів, що грошові перекази можуть мати негативні та позитивні наслідки - факти свідчать, що спосіб використання грошових переказів залежить від форми міграції, особливостей мігрантів та тих, хто залишається поза ними, та умов використання грошових переказів та мігрантів, що повертаються. Це вказує на одну зі складнощів розуміння впливу міграції: умови, які роблять грошові перекази корисними для розвитку чи зменшення бідності, як правило, є тими самими умовами, які спонукали мігрантів виїжджати насамперед.

“Міграційні оптимісти” стверджують, що там, де міграція не призводить до зменшення диспропорцій, це, як правило, пов’язано з бар’єрами для мігрантів, такими як міжнародні кордони чи неефективність ринку праці. “Міграційні песимісти” підкреслюють, що є дуже мало емпіричних доказів того, що міграція насправді призводить до зменшення диспропорцій. Висновки оптимістів та песимістів не обов'язково несумісні.

Міграція по-різному впливає в різних контекстах. Наприклад, дані про грошові перекази показують, що контекст має велике значення як у розмірі перерахованої суми, так і щодо її використання. Це може мати ключове значення для того, чи зменшить міграція диспропорції, оскільки саме умови, в яких грошові перекази можуть призвести до розвитку, були причинами, по яких мігранти передусім залишились. Міграція повинна розглядатися в рамках розширеної стратегії зменшення бідності, а не як оптимістичне “рішення”, ні як песимістична “проблема”.

На жаль, нинішні прогалини в знаннях - у тому числі в літературі про соціальну політику - не допомагають знайти правильний баланс. Наприклад, вплив схем тимчасових робітників на розвиток від походження визначається головним чином з точки зору грошових переказів або "відтоку мізків". Дебати щодо грошових переказів іноді свідчать про те, що приватні потоки можна розглядати як заміну

державних інвестицій у якісні послуги. Це не визнає, що розвиток дітей та інші соціальні політики мають характеристики суспільних благ.

Оцінки впливу повинні враховувати складність, в яку це закладено. По-перше, їм потрібно взяти до уваги той факт, що це враховує лише успішну міграцію, і існує ймовірність того, що багато мігрантів не здійснили грошові перекази, незважаючи на те, що інвестували великі кошти. По-друге, дані про грошові перекази повинні враховувати зворотні потоки початкових інвестицій, а також, наприклад, трансферти їжі із сіл походження до міст. По-третє, з точки зору державної політики батьківщини грошові перекази потрібно компенсувати за рахунок державних інвестицій в освіту та інших форм інвестицій, що фінансуються державою.

У роботі обговорено різні точки зору на міграцію. Це частково відображає різні умови, за яких відбувається міграція, але частково також припущення про бажаність міграції та різне сприйняття прав мігрантів як громадян. У цьому розділі розглядаються наслідки того, що відомо про міграцію та бідність, для ширших дискусій щодо розвитку, зокрема, оскільки вони сформульовані в PRSP, та недавнього дискурсу соціальної політики.

Навіть десять років тому міграції приділялось мало уваги широкій літературі розвитку. Це суттєво змінилося, оскільки останніми роками відбулося кілька міжурядових дискусій на високому рівні щодо міжнародної міграції та розвитку. Наприклад, Китай перейшов від обмеження руху населення до сприяння мобільності робочої сили та почав вирішувати непередбачені наслідки, що супроводжують пересування 100 –200 мільйонів людей.

Але навіть зараз у сприйнятті розвитку залишається сидячий ухил, оскільки політичні документи часто ігнорують міграцію або визначають це як проблему. І там, де міграція входить у публічні або академічні дебати, часто переважають спрощені образи міграції, ігноруючи складні гендерні та вікові структури, а також ігноруючи агенції чоловіків, жінок та дітей. І що важливо, внутрішній міграції

продовжують приділяти мало уваги, хоча це є кількісно важливішим, особливо для бідніших верств населення, яким рідко вдається переїхати за кордон.

Важливою ареною для обговорення питань розвитку з кінця 1990-х років є ДССЗ, які передбачаються як "всебічні" стратегії розвитку, що передбачають зменшення боргу та посилення уваги на скороченні бідності. Можливо, було неминуче, що було проведено багато оглядів, щоб розглянути, чи достатньо включені певні елементи розвитку. PRSP розглядали питання міграції, виявив обмежені посилення та зміст: «В даний час PRSP демонструють значну неоднозначність щодо міграції, при цьому тема або взагалі не згадується, або розглядається як внесок у приріст населення, міських убогості, руйнування традиційних сімейних структур, злочинності, таких захворювань, як ВІЛ / СНІД, деградація земель та / або бідність у селах ».

Огляд показав, що сім PRSP в Африці взагалі не згадують про міграцію, а в 10 інших країнах пов'язані стратегії боротьби з бідністю не стосуються міграції, тоді як у деяких випадках відповіді політики спрямовані на зменшення міграції. Найбільш вражаюче з точки зору зменшення бідності, але відображаючи давню традицію малорухливих упереджень та побоювань неконтрольованих мас, які затоплюють міста, міграція зазвичай розглядається як негативна.

Лише кілька документів посиляються на переваги міграції - наприклад, підвищення доходів серед бідних - або згадується про негативний вплив обмежувальних заходів, таких як грошові перекази.

Винятки включають PRSP для Кабо-Верде, Мавританії та Сенегалу, які пропонують стратегії сприяння грошовим переказам, залученню емігрантів до національного розвитку або переходу до сприяння зайнятості в містах, а не зменшенню міської міської міграції. Китай демонструє багато особливостей більш позитивного погляду на міграцію. Як уже згадувалося, міжнародні мігранти явно зіграли величезну роль.

Китайський уряд мав чітку стратегію підтримувати тісні зв'язки зі своєю діаспорою, особливо в Південно-Східній Азії, і в даний час залучає китайців за кордон, включаючи студентів, для повернення, як невід'ємну частину своєї стратегії розвитку. Що стосується національної міграції, досвід Китаю щодо відходу від старої дуалістичної та контрольованої міграції до набагато більш вільних потоків має велике значення.

Знову ж таки, важливо добре розуміти політику, яка супроводжувала це: поступове реформування системи хуку реєстрація домогосподарств та місцеві експерименти з альтернативами; навчальні програми, іноді за міжнародної підтримки; успішні програми переселення, які, як спостерігалось, зменшують бідність; і тверду віру в те, що розвиток супроводжується мобільністю населення.

Але такі позитивні або підтримуючі підходи залишаються скоріше винятком, ніж правилом. Навіть у недавній літературі про соціальну політику, яка пропагує про активну соціальну політику після багатьох років розгляду її як чогось залишкового в рамках неолібералізму та структурної перебудови, і в якій наголошується на зв'язках між економічною та соціальною політикою, мало посилай на міграцію, що, можливо, відображає неоднозначна позиція міграції у сприйнятті політики.

Очевидно, що соціальна політика щодо міграції має бути як захисною, так і підтримуючою. Але в кращому випадку сучасне мислення зосереджене на захисних питаннях, головним чином з точки зору соціальної політики, яка компенсує провали ринку з точки зору захисних мереж, на відміну від того, як соціальна політика дозволяє мігрантам робити свій внесок у розвиток. Звичайно, як видно з літератури про міжнародну міграцію, соціальна політика часто є основним механізмом відторгнення, і мігрантів часто зображують як зловживачів соціальних систем.

У районах призначення мігранти часто виключаються з доступу до багатьох державних послуг, і людям, що перебувають у дорозі, часто доводиться боротися, щоб перенести накопичені раніше пільги. Недержавні суб'єкти - такі як сім'ї, церкви,

організації мігрантів та приватний сектор - часто компенсують провал державної політики. Важливим аспектом цього є те, що дітям заборонено доступ до соціальних послуг, оскільки вони або їхні батьки є нелегальними мігрантами.

Дослідження в Сполучених Штатах показують, що наявність одного з нерегулярних батьків-мігрантів збільшує шанси дитини, яка живе в бідності, втричі, а наявність двох нерегулярних батьків-мігрантів - у сім разів. Рада Європи відзначила помітну різницю між урядами у лікуванні дітей-мігрантів у доступі навіть до самих базових послуг у галузі охорони здоров'я та освіти.

Дослідження з цих питань у країнах, що розвиваються, відсутні. Однак дослідження в Південній Африці показало, що 70 відсотків сомалійських дітей-біженців не були зареєстровані в школах. Без сумніву, подібні недоліки існують для дітей мігрантів у межах національних кордонів, де доступ до послуг у місцях призначення обмежений.

Зв'язок між соціальною політикою та міграцією йде глибше, ніж лише важливі сфери виключення. Соціальна політика відіграє ключову роль у визначенні громадянства: громадянство (або "постійне місце проживання") не тільки може визначати доступ до соціальних послуг, соціальна політика, в свою чергу, також визначає громадянство, а також гендерні та вікові компоненти цього громадянства: надання соціальних послуг майже за визначенням визначає право на отримання громадянства або місця проживання - навіть у межах національних кордонів. Освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, позитивні дії - усі ці політики є глибоко політичними проектами, що мають наслідки для принципів солідарності, і хто може або не може заперечувати зміст та якість державних положень. транскордонних мігрантів, але не менш важливий і внутрішньо.

Як уже згадувалося, міграція в межах Китаю обмежується через систему реєстрації, що ефективно робить сільських мігрантів громадянами другого класу в міських районах - хоча їх економічний внесок дедалі більше визнається, обмеження

поступово знімаються, і місцеві органи влади починають забезпечувати доступ мігрантів до послуг.

Мігранти, які перетинають кордон між державами в Індії, можуть бути фактично іноземцями у своїй країні, і федеральний характер нігерійського штату аналогічним чином перетворює людей з інших штатів на "сторонніх". Таким чином, міграція продовжує кидати виклик мисленню щодо розвитку та викликає особливі питання в соціальній політиці.

Відповіді на ці запитання повинні бути конкретними та враховувати різноманітний характер міграції та залучених груп, і ніколи не слід недооцінювати їх глибоко політичний характер. Ключовим пріоритетом для майбутніх досліджень соціальної політики є виділення механізмів, за допомогою яких соціальна політика може покращити доступ дискримінованих груп мігрантів і справді включити їх як громадян.

У літературі про соціальну політику робиться сильний акцент на висвітленні безпрограшних ситуацій, спрямованих на забезпечення справедливості та ефективності - існує явна потреба поширити це на дискусію щодо мігрантів.

Деякі дослідження стверджують, що це не так, і іммігранти або мають незначний позитивний, або зовсім неіснуючий вплив на рівень заробітної плати в приймаючій державі. У своєму дослідженні 1997 року науковці стверджують, що вплив міграції на ринок праці не є явно негативним, але більш-менш неоднозначним. Вони прийшли до висновку, що, незважаючи на те, що нерівність заробітної плати зростає в США з 1970-х років, це не можна пояснити збільшенням імміграції, а широким поєднанням інших економічних факторів, що впливають на ринки праці.

Можливо, попередні дослідження не виявили значного ефекту, оскільки вони зосереджувались на міграції до багатих країн, які, як правило, мають сильну економіку та краще здатні поглинати мігрантів. Згідно з цим напрямком думок, міграція, що відбувається між країнами, що розвиваються, буде кардинально іншою,

оскільки різниця в заробітній платі між країнами, що отримують, і країною, що відправляє, буде меншою, а місцеві установи матимуть менше повноважень, щоб справлятися з новоприбулими іммігрантами.

Незважаючи на те, що ці припущення можуть здатися вірними, тематичні дослідження розповідають іншу історію. Винятковим прикладом міграції Південь-Південь є Коста-Ріка, де раптовий приплив нікарагуанських іммігрантів у 1990-х роках збігся із зростанням нерівності (індекс Джіні з 0,40 у 1992 році до 0,45 у 2000 році). На перший погляд, існує прямий причинно-наслідковий зв'язок між іммігрантами та зростанням нерівності в доходах, але дослідження, проведене Томасом Гіндлінгом, показало, що "якщо що, присутність нікарагуанців у даних зменшує нерівність". Крім того, зарібок у тих галузях промисловості, де переважали іммігранти, зростав швидше, ніж в інших секторах. Тому імміграція нікарагуанців фактично доповнювала робочу силу та забезпечувала кращий розподіл робочої сили

Отже міграція по-різному впливає в різних контекстах. Наприклад, дані про грошові перекази показують, що контекст має велике значення як у розмірі перерахованої суми, так і щодо її використання. Це може мати ключове значення для того, чи зменшить міграція диспропорції, оскільки саме умови, в яких грошові перекази можуть призвести до розвитку, були причинами, по яких мігранти передусім залишились. Міграція повинна розглядатися в рамках розширеної стратегії зменшення бідності, а не як оптимістичне "рішення", ні як песимістична "проблема".



### **3.3 Напрямки подолання проблеми нерівномірності економічного розвитку країн і регіонів**

Міжнародні економічні відносини є результатом поділу праці і, природно, характеризуються домінантами, що визначають економічні реалії. Останні десятиліття, які проводять якісні зміни крізь призму глобалізації, характеризуються активізацією торгових, інвестиційних та інформаційних потоків, з одного боку, та їх концентрацією в руках постіндустріальних країн, з іншого. Це зумовлює необхідність наукових доказів нерівномірності економічного розвитку світової економіки. За останні роки проблема нерівномірного економічного розвитку стала актуальною проблемою міжнародної економіки.

Проте економічна нерівність притаманна динамічно мінливій економічній системі вільного підприємництва і має певний природний характер, заснований на багаторівневому потенціалі різних регіонів. Реалії сучасної економічної глобалізації призводять до переосмислення наукових дисбалансів у світовій економіці крізь призму міжнародних масштабів. Парадоксально, але сучасний світ характеризується не одноманітністю, а скоріше поляризацією та маргіналізацією, де основні комерційні, фінансові та інвестиційні потоки зосереджені в руках економічно розвинених країн. Тому в цих умовах необхідно, однак, у світлі національної ідентичності та процесів стабілізації та відновлення переоцінити проблему формування та розвитку світового ринку, беручи до уваги глобалізаційні виклики. Тому важливим є визначення сутності та причин проблеми нерівномірного економічного розвитку.

Існують різні географічні рівні людської діяльності: глобальний, макрорегіональний (наприклад, ЄС, Північна Америка, Східна Азія), національний (який створює міжнародні, транснаціональні та наднаціональні зв'язки), регіональний (наприклад, Каліфорнія, Північно-Східна Англія), місцевий (наприклад, Силіконова долина). Протягом цієї роботи ми зупинимось на

глобальному рівні людської діяльності. У глобальному масштабі суть нерівномірності полягає у відносинах та взаємодії між центром, США, Японією, ЄС та периферією, «Глобальним Півднем» - деякими країнами Азії, Латинської Америки та Африки. Колоніальну спадщину можна визначити основною причиною нерівномірного економічного розвитку на глобальному рівні, оскільки наслідки колоніалізму відчуються особливо гостро в умовах високої взаємозалежності світової економіки. Різні рівні функціонування інституційних механізмів у мегаполісах і колоніях, а також економічна експлуатація є одним із джерел для диференціації рівнів економічного розвитку, і розподілу сил між XIX і початком XX століття все ще залишається проблемою (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл сил між XIX та XX століттями

Країна/регіон	Колонія				Метрополія		Загальне	
	1876		1914		1914			
	км²	нас.	км²	нас.	км²	нас.	км²	нас.
Англія	22,5	251,9	33,5	393,5	0,3	46,5	33,8	440
Росія	1,7	15,9	17,4	33,2	5,4	136,2	22,8	169,4
Франція	0,9	6	10,6	55,5	0,5	39,9	1,1	95,1
Німеччина	-	-	2,9	12,3	0,5	64,9	3,4	77,2
Японія	-	-	0,3	19,2	0,4	53,0	0,7	72,2
США	-	-	0,3	9,7	9,4	97	9,7	106
Разом	40,4	273,8	65	523,4	19,5	437,2	81,5	960,6
Колонії в інших штатах	-	-	9,9	45,3	-	-	9,9	45,3
Напівколонії	-	-	-	-	-	-	14,5	361,2
Інші регіони світу	-	-	-	-	-	-	28	289,9
Світ	-	-	-	-	-	-	133,9	1657

Примітка: Джерело Глущенко Г. И. Миграция и развитие / Г. И. Глущенко, В. А. Пономарев. – М.: ЗАО “Издательство “Экономика”, 2009. – 454 с

У процесі багатоступеневої та багаторівневої еволюції торгових відносин між країнами світу можна виділити три етапи економічної глобалізації, а саме періоди 1870-1914, 1945-1970 та 1970 - до теперішнього часу. Ретроспективний аналіз глобальної бідності 1820 р, запропонований Ф. Бургіньйоном та К. Моррісоном, пропонує скоротити крайню бідність з 1980 р, де "бідність" означає жити менше ніж на 2 долари в день, а "крайня бідність" - 1 долар на день ( 1985 ППС долар). У свою чергу кількість "бідного" населення планети зростає з 1 млрд. у 1820 р. до 2,8 млрд. у 1992 р. (Рис. 5)

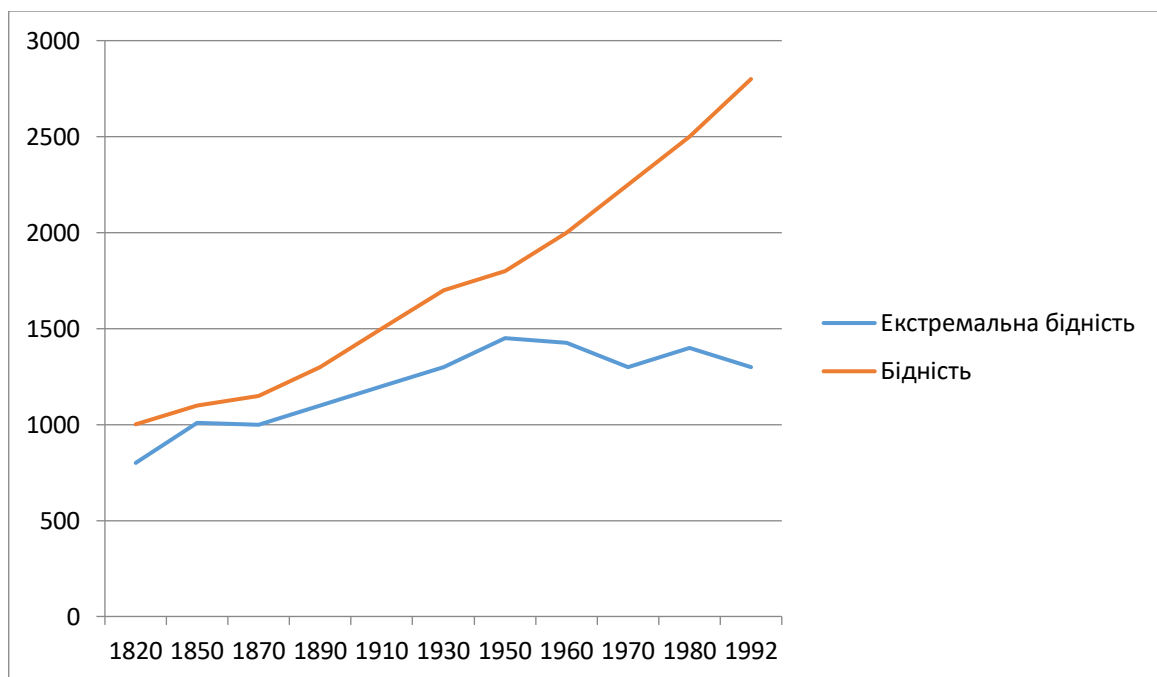


Рис. 5 Ретроперспективний аналіз глобальної бідності

Примітка: складено автором за даними джерела Колодко Гж. Глобалізація, трансформація, кризис – что дальше? М. : Магістр, 2001. 176 с.

Нерівномірний економічний розвиток світової економіки виявився в XIX столітті, коли Захід досяг різкого економічного прориву, на основі якого сформувалася група країн, що розвиваються. Промислова революція в Англії, яка пізніше поширилася на інші європейські країни, Японію та США, та вдосконалення фінансової, банківської, інституційної та сільськогосподарської сфери стали

причинами прориву, тоді як країни, що розвиваються, характеризуються відсутністю всіх вищезазначених факторів економічного прориву. Світова економічна система сформувалася на основі експансії європейського капіталу, де ХІХ століття було перехідним періодом між двома хвилями колоніальної експансії, а саме ХХ століттям і початком ХV століття (із закінченням Другої світової війни). Друга хвиля колоніальної експансії збігається з першою хвилею сучасної глобалізації. Тому початок ХХ століття закріпило домінування Заходу в політичній, економічній, військовій та культурній сферах, а колоніальна спадщина визначає сучасний стан світової економіки, де очевидний величезний розрив між економічним розвитком країн.

Гарним прикладом шляху подолання економічної нерівності в регіонах є Політика подолання нерівностей між високорозвинутими та слаборозвинутими економіками здійснюється в ЄС протягом 30 років, змінюючи свій характер, засоби та пріоритети. Ця політика – одна із найдинамічніших напрямів діяльності, про що свідчить зростання бюджетних витрат ЄС: 1989–1993 рр. – 75 млрд євро, 1994–1999 рр. – 161 млрд євро, 2000–2015 рр. – близько 200 млрд євро. Обсяги капіталів, що забезпечують виконання цілей щодо подолання нерівностей через механізми структурних є досить суттєвими. Так, для допомоги країнам ЄС на 2013–2016 рр. з бюджету ЄС виділено 347,41 млрд. євро, що становить 35,7% загального бюджету ЄС. Ці кошти розподілені відповідно до цільових програм:

- Ціль 1 (конвергенція) – 81.54%;
- Ціль 2 (конкурентоспроможність та зайнятість) – 15.95%;
- Ціль 3 (європейська територіальна кооперація) – 2.52%.

Реалізація програм структурних фондів в період 2013–2016 рр. мав такі наслідки: підвищення рівня ВВП та зростання зосередження капіталу, створення понад 700 тисяч нових робочих місць, зростання промислового виробництва в абсолютних показниках. Основною метою фінансування цілей структурних фондів ЄС є подолання нерівностей в європейському територіальному просторі. Головним

критерієм для визначення економічно відсталих країн ЄС є показник 75% і нижче ВВП на душу населення від середнього по ЄС. ЄС докладає всіх зусиль для того, щоб усунути цю диференціацію за допомогою фінансової допомоги регіонам, вдосконалення інфраструктури, дотацій сільському населенню та інше. Але зараз ЄС спіткнувся з проблемами, які в деякій мірі відвели його погляд від цих проблем, а це, в свою чергу, посилює нерівномірність економічного розвитку країн ЄС.

Насамперед це:

- криза з мігрантами;
- політична нестабільність в деяких країнах ЄС;
- проблеми з деякими частинами країн ЄС, які вимагають незалежності (Шотландія, Північна Ірландія, Каталонія та інші);
- ситуація в Україні в деякій мірі дестабілізує ситуацію в ЄС; – вагомі проблеми з тероризмом в ЄС;
- процес виходу Великобританії з ЄС та інші.

Також хочу зазначити що після розвалу СРСР сферою дії закону нерівномірності економічного розвитку стали Україна та інші держави СНД. Щоб не стати периферією світового господарства, не перетворитися повністю на сировинний придаток, ринок дешевої робочої сили, «інформаційну колонію», державі необхідно насамперед підняти рівень національної самосвідомості, мобілізувати та домагатися консенсусу різних політичних сил, здійснювати радикальні економічні та політичні реформи.

Для досягнення максимального ефекту трансформації галузей національної економіки України з метою участі у світовому господарстві та підвищення рівня національної конкурентоспроможності нами пропонуємо такі заходи на рівні держави, які повинні бути системними:

1. Упорядкувати законодавчу базу у найважливіших галузях шляхом прийняття та вдосконалення податкового, митного, цивільного, кримінального, процесуального кодексів.

2. Створити законодавчу базу, яка б стимулювала та спонукала вітчизняних виробників до створення великих підприємств, об'єднань, науково-технічних і виробничих господарських формувань, що б включали повний цикл – від ідеї до серійного виробництва нових товарів та послуг і були б здатними протистояти зарубіжним конкурентам, у тому числі транснаціональним корпораціям.

3. Прийняти механізм законів, якими впроваджено механізм захисту вітчизняного виробника від недобросовісного імпорту.

4. Усунути прогалини у законодавчому захисті прав інтелектуальної власності, посилити відповідальність за порушення останніх.

5. Фінансувати та інвестувати систему освіти у напрямі розвитку спеціальностей, що визначатимуть перспективи науково-технічного прогресу.

6. Підвищити кооперацію між університетами та підприємствами у сфері НДДКР шляхом створення центрів по кооперації університетів і промисловості, інноваційних центрів з передачі технологій малому та середньому бізнесу та створити систему співпраці у сфері інноваційної діяльності між вищими навчальними закладами та підприємствами, яка наразі не існує в Україні.

7. Розробити цільові програми підтримки інноваційної діяльності.

8. Забезпечити надавання фінансової підтримки розвитку довгострокових і ризикових досліджень у ключових галузях науково-технічної і виробничо-господарської діяльності.

9. Збільшити пільги, що стимулюють науково-технічний прогрес та інноваційну діяльність.

10. Розбудувати сучасну сумісну систему технічних стандартів, які, з одного боку, сприятимуть реалізації української продукції на міжнародному ринку, а з другого – перешкоджатимуть виробництву та ввезенню недоброякісної продукції, чим слугуватимуть охороні здоров'я, підтриманню технології, санітарно епідеміологічної, ветеринарної та фіто санітарної безпеки в Україні.

11. Скасувати перешкоди для іноземних капіталовкладень у ряді галузей і застереженням щодо загроз економічної безпеки України.

12. Використати передбачені Світовою організацією торгівлі (СОТ) механізми захисту економічних інтересів країни та забезпечення вітчизняним виробникам рівних умов конкуренції на світовому ринку.

13. Надати податкові пільги щодо сплати податку на прибуток для виробників високотехнологічної продукції, яка може стати конкурентоспроможною на внутрішньому та світовому ринках.

14. Надати інвестиційний податковий кредит для суб'єктів підприємництва, які здійснюють ефективні інвестиційні проекти в експорт орієнтованих виробництвах, здатних сформувати спеціалізацію України, яка відповідає національним інтересам.

15. Розробити Стратегію економічної безпеки України на найближчі 10 років, яка мала б визначити та затвердити на державному рівні систему науково обґрунтованих індикаторів економічної безпеки, включно з гранично допустимими значеннями показників економічної безпеки окремих регіонів, галузей і громадян, а також передбачити постійний моніторинг дотримання зазначених індикаторів.

Отже, колоніальну спадщину можна визначити основною причиною нерівномірного економічного розвитку на глобальному рівні, оскільки наслідки колоніалізму відчуються особливо гостро в умовах високої взаємозалежності світової економіки. Тому напрямками подолання проблеми нерівномірності економічного розвитку можуть слугувати політика подолання нерівностей між високорозвинутими та слаборозвинутими економіками яка здійснюється в ЄС або хоча б запровадити заходи на рівні держави.

### ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 3

Міграційні процеси у світі набирають оберти. У світовій економіці міграція робочої сили вирівнює умови праці, зайнятості, доходів населення, загострює протиріччя між країнами і всередині них.

Люди з найбільш бідних районів часто не мають доступу до найперспективніших робочих місць у містах чи за кордоном, хоча вони можуть підробляти, на сезонних сільськогосподарських роботах. Крім того, стратегії виживання можуть означати, що міграція з найбільш бідних домогосподарств включатиме молодших, вразливіших членів сім'ї - знову ж таки, ця міграція найменш вірогідно буде підхоплена опитуваннями. Важливою загальною висновком є важливість міграційних мереж як на міжнародному, так і на місцевому рівні.

Очевидно, що соціальна політика щодо міграції має бути як захисною, так і підтримуючою. Але в кращому випадку сучасне мислення зосереджене на захисних питаннях, головним чином з точки зору соціальної політики, яка компенсує провали ринку з точки зору захисних мереж, на відміну від того, як соціальна політика дозволяє мігрантам робити свій внесок у розвиток країни.



## ВИСНОВКИ

Нерівномірність – це не тільки економічна категорія, вона проникає і в інші сфери, особливо в політичну, де не тільки впливає на міжнародні політичні відносини, але і визначає заходи, які покликані регулювати політичну та економічну стабільність. З цієї точки зору кожна країна затверджує певну стратегію та заходи, спрямовані на регулювання нерівномірності: державне втручання за допомогою прямих податків і тендерів або більш рівномірний розподіл первинних ресурсів.

Нерівномірність соціально-економічного розвитку породжує суспільно-просторову поляризацію, яка, з одного боку, посилює розбіжність між полюсом і периферією з точки зору економічних і соціальних індикаторів. З іншого боку, полюси можуть виступати в якості центру, з якого поширюються на оточуючу територію позитивні тенденції в економічному розвитку і покращення якості життя населення.

Отже, коли збільшується нерівність, зменшуються можливості, і при цьому не має значення, якого рівня нерівності це торкається: індивідуального, національного чи глобального.

Обсяг причин нерівності значно більший, але навіть це дає нам підстави констатувати, що нерівність можна пояснити наявністю (відсутністю, недостатньою кількістю) різних ресурсів.

Парадоксально, але сучасний світ характеризується не одноманітністю, а скоріше поляризацією та маргіналізацією, де основні комерційні, фінансові та інвестиційні потоки зосереджені в руках економічно розвинених країн. Тому в цих умовах необхідно, однак, у світлі національної ідентичності та процесів стабілізації та відновлення переоцінити проблему формування та розвитку світового ринку, беручи до уваги глобалізаційні виклики. Тому важливим є визначення сутності та причин проблеми нерівномірного економічного розвитку.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. . Закон України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» від 06.12.2012 № 5515- VI [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5515- vi](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5515-vi).
2. Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» від 28.12.2014 р. № 80- VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.golos.com.ua/Article.aspx?id=370429>. 18. У міністерстві фінансів озвучили прогноз інфляції на 2015 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://24tv.ua/ukrayina/u\\_ministerstvi\\_finansiv\\_ozvuchili\\_prognoz\\_inflyatsiyi\\_na\\_2015\\_rik/n569707](http://24tv.ua/ukrayina/u_ministerstvi_finansiv_ozvuchili_prognoz_inflyatsiyi_na_2015_rik/n569707) 94
3. Білорус О. Г. Глобалізація. Прийняти виклик часу. Віче. 2000. № 12. С. 131–146.
4. Білорус О.Г., Гончаренко М.О., Зленко В.А. та ін. Глобалізація і безпека розвитку. – К.: КНЕУ, 2002. – 780 с.;
5. Безпека людського розвитку в правовій, соціальній державі [Текст] : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. – Харків : НУ «Юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого», 2013. – 850 с.
6. Безрукова Н. В. Сучасні проблеми глобальної економіки. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. 2011. № 6 (2). С. 39–42.
7. Богомолів О. Т. Мировая экономика в век глобализации : учебник. М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. 359 с.
8. Бутко М.П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці /Бутко М.П., К.: Знання України, 2005. - 476с.
9. Гай-Нижник П. П. Лібералізм як філософська, політична та економічна теорія: нарис історії становлення та розвитку. Гілея. 2014. Вип. 9 (88). С. 5–14.

10. Глобализация сопротивления: борьба в мире / Отв. ред. С. Амин и Ф. Утар. – М., 2004. – С. 187. 8. Тодаро М.П. Экономическое развитие. – М.: ЮНИТИ, 1997. – С. 429.
11. Глобальна економіка ХХІ століття: людський вимір : монографія / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот та ін. Київ : КНЕУ, 2008. 420 с.
12. Данилишин Б.М. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Навч. посібник / Б.М.Данилишин, В.Д.Клиновий, Т.В. Пепа. – Ніжин: ТОВ вид-во «Аспект-Поліграф», 2007. - 688с.
13. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століття: Нові пріоритети /М.І.Долішній. К.; Наукова думка, 2006. - 511с.
14. Дрейер О.К. Глобальные проблемы и «Третий мир». – М., 1991. – С. 87.
15. Єрмоленко О. О., Красноносова О. М. Теоретичні аспекти формування просторової асиметрії розміщення трудових ресурсів в економіці регіону. Регіональна економіка. 2013. № 1. С. 52–56.
16. Колодко Гж. Глобализация, трансформация, кризис – что дальше? М. : Магистр, 2001. 176 с.
17. Коломийцева О.В. Стратегія структурних змін економіки регіонів: методологія і практика. /О.В.Коломийцева. – Черкаси; Брама-Україна, 2010. – 372с.
18. Лук'яненко Д.Г., Білорус О.Г., Губський Б.В. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації. – К.: КНЕУ, 2001. – 538 с. та ін.
19. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків [Текст] : колект. науково-аналітична моногр. / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.
20. Мазур А.Г. Регіональна парадигма суспільного розвитку / А.Г. Мазур. - Вінниця: Книга-Вега, 2007. - 165с.

21. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента до Верховної Ради. – К., 2011. - 416с.
22. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Ю.М. Пахомов, Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Губський. – К.: Україна, 1997. – 240 с.;
23. Регіонально-просторові системи України: методологія і сучасна практика формування. К.: РВПС України НАН України, Черкаси: Брама України, 2006. - 423с.
24. Соціальна держава: досвід політико-економічного аналізу [Текст] : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. – Х. : НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2012. – 275 с.
25. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку. Київ : КНЕУ, 2009. 302 с.
- 26.. Фомішин С. В. Інтернаціональні форми дії за-кону нерівномірності економічного розвитку/ С. В. Фомішин // Вісник Донецького університету економіки та права. – 2009. – № 2. –С. 9–13.
27. Холод, Н. М. Розподіл доходів та бідність у перехідних економіках [Текст] : моногр. / Н. М. Холод. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 442 с.
28. Шишков Ю.В. Глобализация – враг или союзник развивающихся стран // Международная экономика и международные отношения. – № 4. – 2003. – С. 7.
29. Schwab K., Sala-i-Martin X. The Global Competitiveness Report 2014–2015 Full Data Edition / K. Schwab, X. Sala-i-Martin. – Geneva: World Economic Forum. – 2014. – 565 p.

30. Villaverde J. Regional Disparities in the EU. Are They Robust to the Use of Different Measures and Indicators? / J. Villaverde, A. Maza – Stockholm .: Swedish Institute for European Policy Studies, 2011. – 54 p.
31. Бюллетень Международного Валютного Фонда «Перспективы развития мировой экономики». Июль 2017. URL: <http://www.imf.org/ru/Publications/WEO/Issues/2017/07/07/world-economic-outlook-update-july-2017>
32. Айзятупова, И. «Золотой процент» угрожает миру: 1% самых богатых людей мира станет богаче остальных 99% [Электронный ресурс] / И. Айзятупова. – Режим доступа : <http://www.gazeta.ru/business/2015/01/19/6380305.shtml>.
33. Верланов Ю. Ю. Регіональна динаміка, нерівномірність та економічне зростання [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Верланов. – Режим доступу : <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/naukpraci/economy/2001/9-1-2.pdf>
34. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2013 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) [Електронний ресурс] : статистичний збірник // Державна служба статистики України. – 2014. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
35. Дороняєва Г. М. Нерівномірність розвитку країн як наслідок глобалізації ринку капіталів [Електронний ресурс] / Г. М. Дороняєва. – Режим доступу : [http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Ekpr/2009\\_28/Statti/5PDF.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_28/Statti/5PDF.pdf)
36. Євростат назвав найбагатші та найбідніші країни Європи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://dt.ua/WORLD/evrostat-nazvav-naybagatshi-ta-naybidnishi-krayini-yevropi-133772\\_.html](http://dt.ua/WORLD/evrostat-nazvav-naybagatshi-ta-naybidnishi-krayini-yevropi-133772_.html)
37. Мазіна, О. Оцінка та чинники розвитку людського капіталу [Електронний ресурс] : статистичний збірник / Мазіна О. // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 6. – С. 16-26 – Режим доступу : <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2012/06/3.pdf>.

38. Найбагатші регіони ЄС в економічному співвідношенні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7192292/1-26022016-AP-EN.pdf/602b34e8-abba-439e-b555-4c3cb1dbbe6e>
39. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу [Електронний ресурс] / за ред. Е. М. Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. – 404 с. – Режим доступу : [http://www.idss.org.ua/monografii/nerivnist\\_2012.pdf](http://www.idss.org.ua/monografii/nerivnist_2012.pdf).
40. Прожиточный минимум должен быть не 1037 грн, а, по меньшей мере, 3900 [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.unian.net/news/495782-projitochniy-minimum-doljen-byit-ne-1037-grn-a-po-menshey-mere-3900.html>.
41. Рівень ВВП Люксембургу на душу населення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2015/06/17/547107/>
42. Рівень різних показників найбідніших та найбагатших країн ЄС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&init=1&pcode=tec00001&language=en>
43. Сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
44. Сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org>.
45. Сайт Новини гуманітарних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/news/state/2009/10/06/2192>.
46. Сайт Світової організації торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wto.org>.
47. An Overview of Growing Income Inequalities in OECD Countries: Main Findings [Eresource] // OECD Publishing. – 2011. Access mode : <http://www.oecd.org/els/soc/49499779.pdf>.

48. Cingano, F. Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth [E-resource] / F. Cingano // OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 163, OECD Publishing. – 2014. – 64 p. – Access mode : <http://dx.doi.org/10.1787/5jxrjncwxv6j-en>.
49. Multinational enterprises and allocation of income to national economies: Materials of the Conference of European Statisticians. United Nations. 2 March, 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.unece.org/stats/documents/ece/ces/ge.20/2009/1.e.pdf>
50. Rising inequality: youth and poor fall further behind [E-resource] // OESD Directorate for Employment, Labour and Social Affairs. – 2014 – Access mode : <http://www.oecd.org/social/OECD2014-Income-Inequality-Update.pdf>.

## ДОДАТКИ

### Додаток А

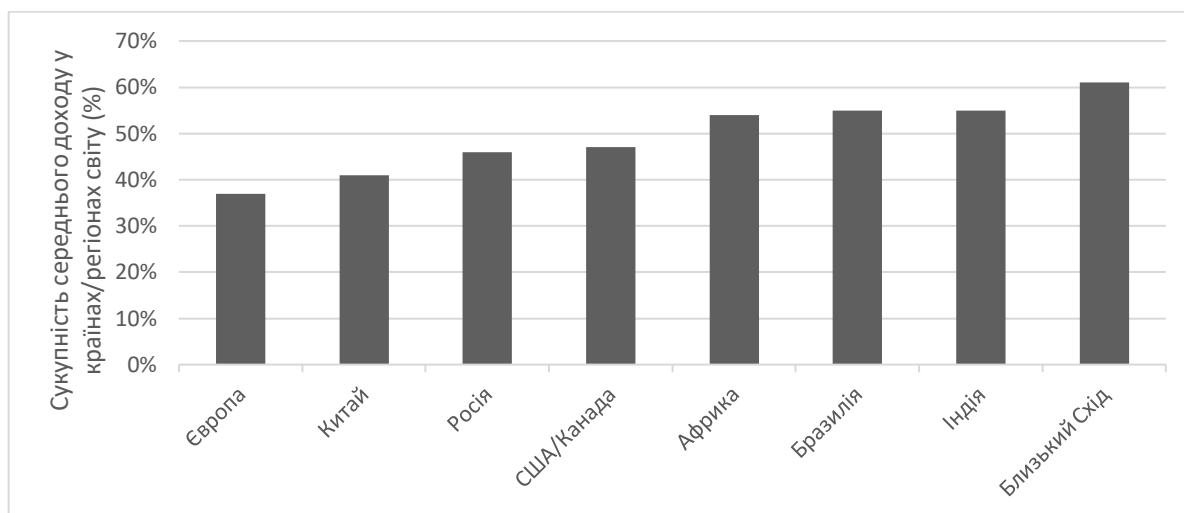


Рис. А.1 Сукупність середнього доходу у країнах та регіонах світу

Примітка: Побудовано автором за даними організації OECD. Organisation for Economic Co-operation and Development.



## Додаток Б

Таблиця Б.1

### Інститути та інституційні механізми реалізації

Інститути		Інституційні механізми реалізації	
ООН	1. Генеральна асамблея 2. Економічна і Соціальна Рада 3. функціональні комісії, комітети, фонди	Декларації	1. Загальна декларація прав людини (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 р) 2. Цілі розвитку тисячоліття (2000)
Світовий банк	1. Міжнародний банк реконструкції та розвитку 2. Міжнародна асоціація розвитку	Хартії	Європейська соціальна хартія (переглянута 2006) (прийнята в Страсбурзі 03.05.1996)
Рада Європи та структурні фонди ЄС	1. Європейський соціальний фонд 2. Європейський фонд регіонального розвитку	Стратегії	Глобальна стратегія сталого розвитку (1992 р) Лісабонська стратегія (2000) переглянута 2005 р

Примітка побудовано автором за даними джерела: Пепа Т.В. Регіональні нерівності соціально-економічного розвитку та напрями їх пом'якшення і подолання/ Т.В. Пепа// Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2013. – №2(77). – С. 67-81

## Додаток В

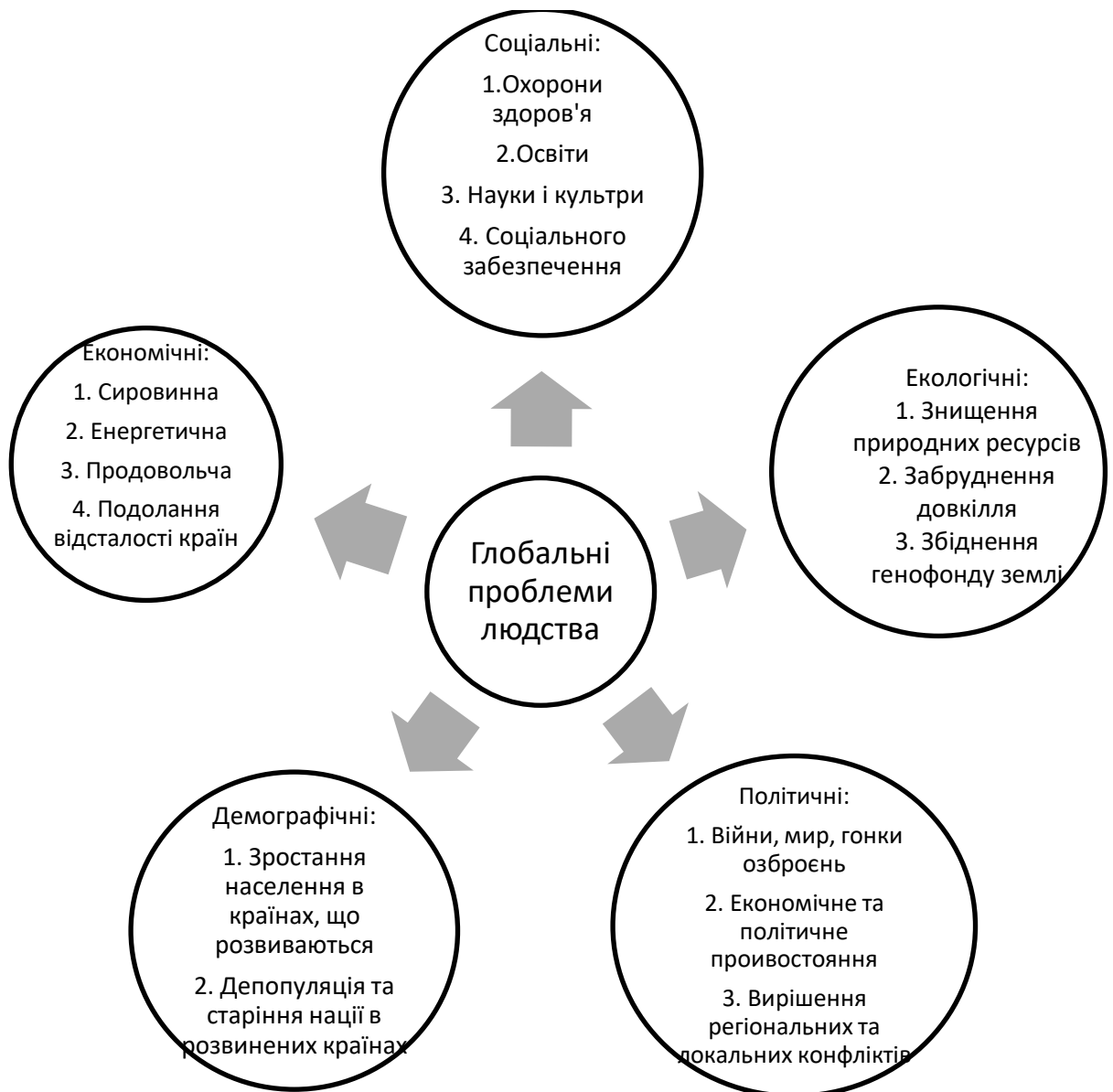


Рисунок В.2 Глобальні проблеми людства

Примітка: Джерело Глобальна економіка ХХІ століття: людський вимір : монографія / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот та ін. Київ : КНЕУ, 2008. 420 с.

## Додаток Г

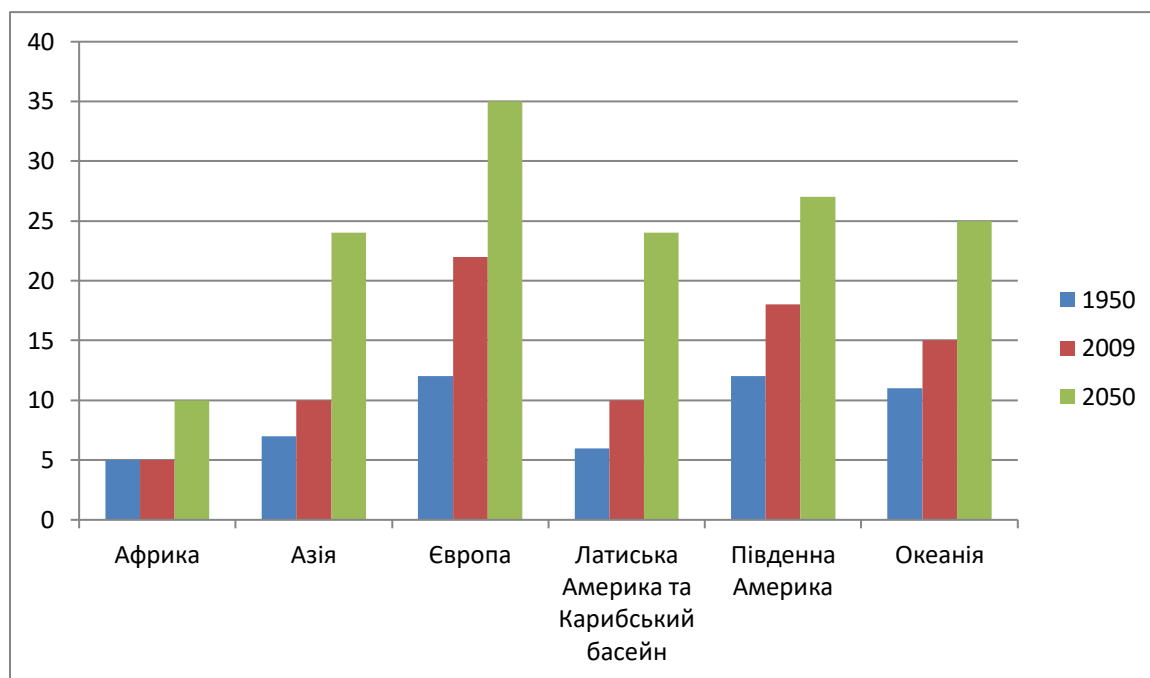


Рис.Г.3 Коефіцієнт Джині в країнах в різний час

Примітка: побудовано автором заданими Human Development Report 2015: Work for Human Development [Електронний ресурс]

## Додаток Д

Таблиця Д.2

### Суть теорій перерозподілу різних економічних шкіл

Назва економічної школи	Представники	Економічна суть в контексті розподілу та перерозподілу доходів
Класична школа	А. Сміт, Д. Рікардо, Дж.С. Мілль, Е. Берк, Дж.Прістлі, Дж. Бентам, А. Юнг, Ф. Лассаль, Мак-Кулох	Суспільство, як єдність, і кожен член суспільства має свою частку в національному доході. Добробут і щастя кожного знаходиться в залежності від добробуту суспільства в цілому. Зростання національного багатства впливає на зростання життєвого рівня громадян. Вільне підприємництво повинно забезпечувати зростання національного багатства і тому воно отримує гарантії недоторканості в державній політиці невтручання. У суспільстві є 3 класи: капіталісти, наймані робітники і земельні власники та 3 види доходів: прибуток, заробітна плата, земельна рента
Марксизм	К. Маркс, К. Каутський	Власники капіталу привласнюють додаткову вартість, а наймані працівники – вартість робочої сили. Робітники створюють продукцію на більшу величину, ніж складають витрати на їх утримання та відтворення. Прибуток власника оцінюється як результат експлуатації робочої сили. Зростання продуктивності праці, досягнуте при капітальному способі виробництва, даючи вигоди капіталісту, не звільняє робітників від всезростаючої бідності. К.Каутський стверджував, що зубожіння робітників треба сприймати як тенденцію, а не як реальний факт
Маржиналізм	Л. Вальрас, К. Менгер, Е. Бем-Баверк, Л. Візер, Дж.Б. Кларк	Теорія розподілу доходів ґрунтується на основі граничної корисності. Усі фактори виробництва створюють національний дохід і беруть участь у його привласненні. Прибуток є платою за використання такого фактору як підприємницький хист. Існує природний закон розподілу, згідно з яким кожен економічний суб'єкт має свою винагороду
Інституціоналізм	Т. Веблен, В. Комонс, В. Мітчел, В. Гамільтон, А. Берлі, В. Льюїс, М. Туган-Барановський, Я. Таката	Економіку неможливо розглядати без аналізу соціальних, політичних та соціально-психологічних чинників. Величина заробітної плати визначається двома чинниками – продуктивністю суспільної праці, яка визначає обсяг суспільного продукту, що підлягає розподілу між суспільними класами та соціальною силою робітничого класу, від якої залежить частка суспільного продукту, яка надходить у розпорядження робітника. Туган-Барановський вважав, що «чим більше згуртовані робітники, тим вони економічно сильніші по відношенню до капіталістів і тим більшу частку свого продукту можуть відстояти у боротьбі з останніми»

Примітка. Побудовано автором за даними An Overview of Growing Income Inequalities in OECD Countries: Main Findings [Eresource] // OECD Publishing. – 2011. Access mode : <http://www.oecd.org/els/soc/49499779.pdf>

## Додаток Е

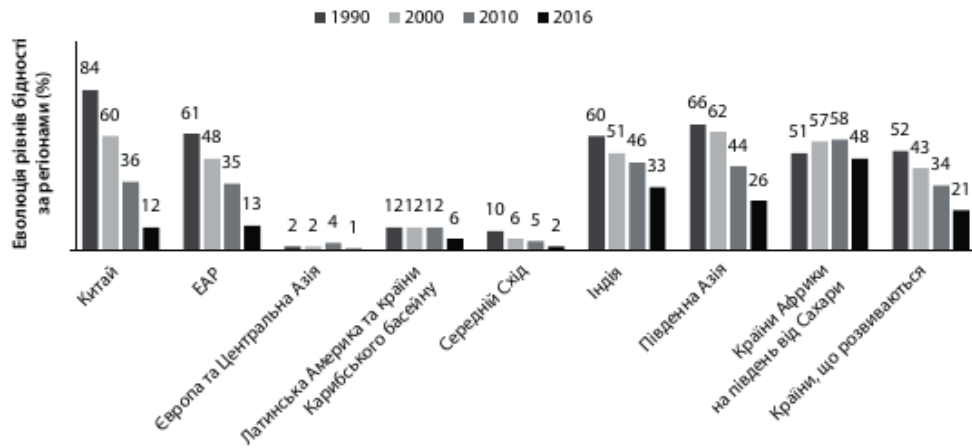


Рисунок Е.4 Еволюція рівнів бідності за регіонами

Примітка: Побудовано автором за даними організації OECD. Organisation for Economic Co-operation and Development.

## Додаток Є

Таблиця Є. 4

### Розподіл сил між ХІХ та ХХ століттями

Країна/регіон	Колонія				Метрополія		Загальне	
	1876		1914		1914			
	км²	нас.	км²	нас.	км²	нас.	км²	нас.
Англія	22,5	251,9	33,5	393,5	0,3	46,5	33,8	440
Росія	1,7	15,9	17,4	33,2	5,4	136,2	22,8	169,4
Франція	0,9	6	10,6	55,5	0,5	39,9	1,1	95,1
Німеччина	-	-	2,9	12,3	0,5	64,9	3,4	77,2
Японія	-	-	0,3	19,2	0,4	53,0	0,7	72,2
США	-	-	0,3	9,7	9,4	97	9,7	106
Разом	40,4	273,8	65	523,4	19,5	437,2	81,5	960,6
Колонії в інших штатах	-	-	9,9	45,3	-	-	9,9	45,3
Напівколонії	-	-	-	-	-	-	14,5	361,2
Інші регіони світу	-	-	-	-	-	-	28	289,9
Світ	-	-	-	-	-	-	133,9	1657

Примітка: Джерело Глуценко Г. И. Миграция и развитие / Г. И. Глуценко, В. А.

Пономарев. – М.: ЗАО “Издательство “Экономика”, 2009. – 454 с

### Додаток Ж

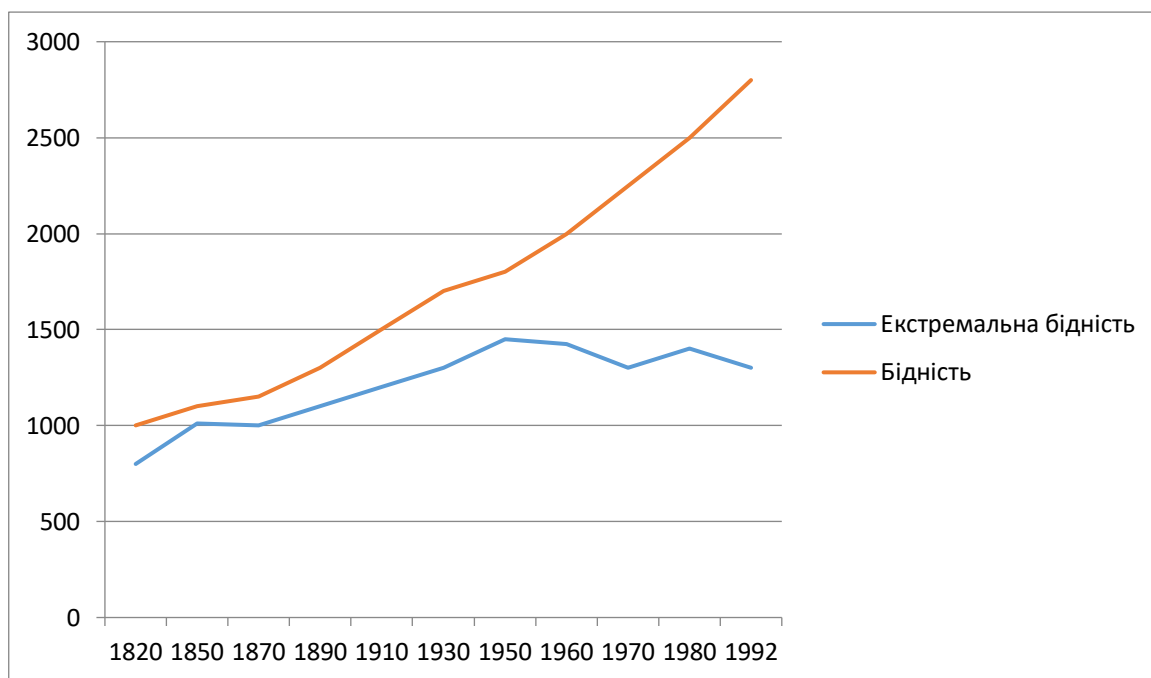


Рисунок Ж. 5 Ретроспективний аналіз глобальної бідності

Примітка: складено автором за даними джерела Колодко Гж. Глобалізація, трансформація, кризис — что дальше? М. : Магистр, 2001. 176 с.